

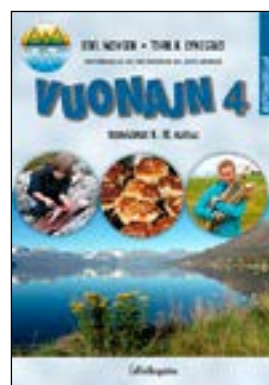
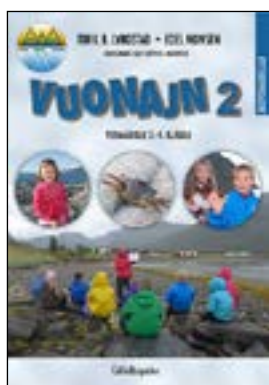
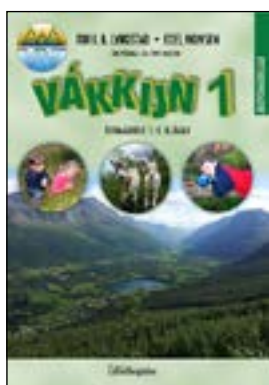
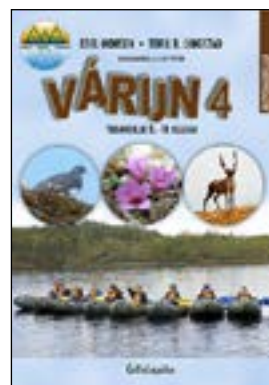
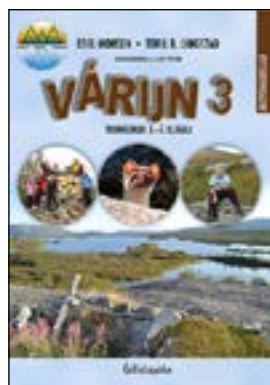
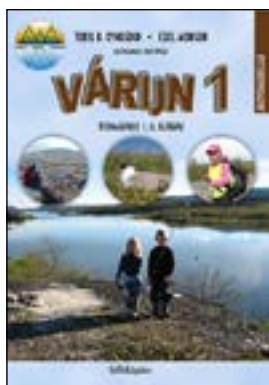

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

JULEVSÁBMÁJ: LILL-TOVE PAULSEN • MAY JUDITH AMUNDSEN

ÅHPADIDDJUBAGÁDUS

DÁBÁLASJ OASSE

ČálliidLágádus

SISÁDNO

1. Ávddábáhko	3
2. VVV duogásj	5
3. VVV oase	11
<i>Oahppij girje</i>	12
<i>Áhpadiddjibagádus</i>	12
4. Progresjávnná ja sieradibme	14
5. Tiebmámálsom ja oahppamnævojt strukturerit	16
6. Geografijja ja bájkálasj tjanástahka	18
7. VVV ja oahppopládnatjoahkke	20
Badjásasj oasse.....	20
<i>Ulmeparagráffa ja árvvovuodo</i>	20
<i>Prinsihpa oahppama, ávddánahttema ja ávddama hárráj</i>	21
<i>Prinsihpa skávlá dájmajda</i>	26
Oahppopládna sámegiellan nubbenigiellan, sámegiella 2 ja sámegiella 3.....	27
<i>Guovdásj árvo fágan</i>	28
<i>Guovdásjelementa</i>	29
<i>Vuodulasj tjehpudagá</i>	29
<i>Fágajgasskasasj tiemá</i>	29
<i>Máhtudakulme</i>	30
<i>Árvustallat bargadahttijn</i>	32
8. Pedagogalasj vuodoájádusá	34
Giellavuojnno ja áhpadusteorijja.....	34
Nubbenigiellaoahppa.....	35
Scaffolding.....	37
Oahppamstijla.....	38
Spiralprinsihppa.....	39
9. Dábálasj praktihkalasj ráde gáktu gárvedit álggoscávlá ja tjadádit álggobargojt	41
Girjálásjuohta	45

1. Ávddábáhko

Buorisboahtem *Váriijn, vákkijn ja vuonajn*, praktihkalasj ja tiebmá áhpadimgárvidussaj sámegiellan nubbenigiellan vuodoscávlán. VVV la ienep gá dábálasj oahppogirje: Da 12 oahppogirje ja áhpadiddjibagádus duodden plánsaj, kártáj ja spelaj, la stuoráp oahpponævvopáhkke mij gábtijá gálmma oajvvetiemá *váriijn, vákkijn ja vuonajn*. *Váriijn, vákkijn ja vuonajn* li álgos dagádum ádstuhttem oahppopládnaj Máhttolápptim 2013, valla l ádstuhtedum ja hiebadum fáhkaádstuhttemij ja LK20:j. Áhpadimgárvidusáv lin ájádallam adnet juohkka skávlájage, vuostasj gitta lågát klássaj. Dán ájggeávdan vierti álggoscávlá liehket oassen læjrraskávlán jali tiebmábiejven. Dát máhtá liehket oassen sámehpadussaj, nanos áhpadimodellaj milta, mij la dálla vuodoprinsihppan oahppoplánan (gehtja aj 7. ja 8. kapihttalav).

Váriijn, vákkijn ja vuonajn la merrasámij kultuvrra vuodon, Olmmáivákke skávlá guhka árbbedáhe læjrraskávlán, ja átsádallama majt lip vásedam sámegielláhpadasán. Gáktu namma javllá, de vuosedo oahppamnævo sámekultuvra ja árbbedábe vijddudagáv. Oahppe bessi fáron duon dán várráj, vággáj ja vuodnaj, ja oahppi duola dagu vuodnaguollima, bargojt bándorsijdan, ællosujto ja duoje birra. Oahppamnævoj oajvvetjalmostibme l luonndo ja árbemáhtto, valla gábtijá aj sámegiella 2 ja 3 máhtudakmihtojt, ja duodden muhtem máhtudakmihtojt sámegiellan 1.

VVV:jn ájggun viehkedit muhtem hástalusájt majt lip mij sámegielláhpaddje vásedam. Buojkulvissan máhttep nammadit oahppij juohkusijt majt lip tjoahkkáj biedjam, gá áhpadimen ij la systiebma ja progresjávnná, ja gá li oabme oahppamnævo. Jáhkkep gá sámegielláhpaddibme systematiseriduvvá, klássalanján ja luondon, de oahppe buorebut oahppi. Ij la desti juohkka ájnna áhpadiddje duogen komponerit tiemájt, sisanov ja barggamvuogijt gá la álles oahpponævvopáhkke. Sihtap aj oahppogirje ja duodde oahppamnævo galggi arvusmahttet oahppij ja viehkedit sijáv vaj vissjalit barggi ietjasa oahppamijn, ja gárvedip vaj aj iehtjána gá sámegielláhpaddje galggi máhttet viehkedit giellaáhpadasán.

Dán áhpadiddjibagádusán li 13 oajvveoase; dábálasj oasse, ja oasse juohkka lågenanguovte oahppijgirjáj. Vuostasj oasen vaddep dábálasj diedojt duot dát oases oahppogirjijn, ja gáktu dajt adnet. Vijdábut tjadnap VVV:av oajvve oassáj, ja fáhkaplánaida LK20:n, ja tjelggip pedagogalasj teorijjajt ma li oahppogirjij vuodon. Hiejttep dábálasj oasev muhtem oajvvdusáj gáktu gárvedit ja tjadádit álggoscávláv sámekultuvrra giellaáhpadasán.

Tiebmá- ja dássespesifihkka oase vuosedi njuolggá iesjengga girjjáj. Álggin máhtudakmihtoj, barggovuogij, duodde oahpponævoj ja fágajgasskasasj tiemáj. Vijdábut tjuovvu bagádusá bieles-bælláj konkrehta metávdđálasj oajvvadásj barggovuogijda, ja oajvvadásá gáktu duodde oahpponævojt máhtá adnet. Dán girjen aj oattjo oajvvadásj gáktu barggodahkamusájt tjoavddet, ja oajvvadásj gielahárjjidallamijda ma hiehpi álggokávlán. Sihtin dættodit barggovuoge, hiebadime ja dájma li dássju oajvvadásá munnu bieles. Dán gut la sámegielláhpaddidje buoremusát dábdá ietjat oahppij, ja dajna de diedá mij sidjij hiehpá - ja man álov máhtti vuosstáj válldet.

Doajvvun oahpponævo vaddi moadda geldulasj ja ávkálasj sámegiellá-tijmájt – klássalanján, váriijn, vákkijn ja vuonajn.

Bargadahttijin lin moaddásis oadtjum fágálasj, gielálasj ja mávtá-stuhttem árvvalusájt ja oajvvadásj. Dán aktijvuodan vierttiji sierraláhkáj Áge B. Pedersen, Idar Pedersen, Ingrid Johansen ja Torleif Lyngstad nammaduvvat. Giellasiida, Sáme Giellaguovdásj, Olmmáivákkén, vaddám li árvulasj viehkev bájkkenamájda, gielav guoradallamij, bágojda ja moallánahkkojda bargo álgon, ja bargo manjegietjen lin oadtjum buorre viehkev barggoguojmijis almmudagán. Vijdábut vierttijn nammadit oahppij ja barggoguojmij Olmmáivákke skávlán gudi li gæhttjalám, ja tsuojggidusájt buktám munnu barggij. Sij li aj viehkedam gáváj ja oadtjum lin sijáv gávvit. Dijá dagi ællim oahpponævo nav buorre sjaddat gáktu li uddni. Vájmulasj gijtto gájkajda!

Vierttijn aj gijttet sijáv gudi li rudájt juollodam: Sámedigge, Gáivuona suohkan ja Finnmárkko Fylkkamánne, ja divnajt gudi li duon dán láhkáj viehkedam járggálit ja hiebadit julevsáme- ja oarjjelsámegiellaj. Máj lin mihá gá VVV boahotá gálmá sámegiellaj. Ja gájk ávdemusát: Gijtov munnu gierddis familjajda.

Olmmáivággi/Mannaldalen, moarmesmánno 2022

Edel Monsen

Toril B. Lyngstad

2. VVV duogásj

VVV duogásj la mijá bargos sámegielláhpaddidjen Olmmáivákke skávlán, mánáj- ja nuorajskávlán Gáivuona suohkanin. Skávlán la dájat manjemus jagij lækám nanos oahppijláhko, birrusij gáktsa ja aktse-lák oahppe vuostasj gitta lågát klássaj, ja skávlá I dan bájken gánná sámé ælládahttem la lækám sierraláhkáj nanos. Máttijt lågev jagij tjadá I skávlá sierraláhkáj tjalmostahtám bájkálasj máhtudagáv ja bájkálasj histávráv, ja vil ájn moattegiellak profijlajn áhpedit suoma- ja ruossjagiellaj duodden dárogiellaj ja sámegiellaj. Máhtá javllat dát la oasse duogátjis sámegiellak berustime áhpaddussaj la lassánibmáj.

Manjemus jagij li birrusij 75% oahppijs gænna I sámegiella skávlán: lenemus oasen oahppijs la sámegiella nubbenigiellan, valla miján la aj unna juohkasasj gænna I sámegiella vuostasjgiellan. Dá tálla li sierralágátja, valla ájnas la javllat, dát ij la dille mij la badjánam ijá birán. Usjudallap dát boahotá guhkesággásasj bargos gánná moadda faktávrá li vájkkudam: Tjalmostam bájkálasj histávráv ja bájkálasj máhtudagáv mij la juo nammadum, barggat guottoj, tjalmostam gielav, bájkálasj hiebadum oahpponævo, ja gájk manjutjissaj: aktisasj fáhka- ja tijmmajuohko divna oahppijda, juogu siján la sámegiella jali ij.

Skávlá I tjalmostam bájkálasj histávráv ja máhtudagáv, ja báhtusa dassta I sierralágásj læjrraskávlákkonsæppta mij álgij juo jagen 1986: Juohkka tjavtja, skávlájage álgon, vuolggi divna oahppe, vuostasj klássas gitta lågát klássaj aktan, læjrraskávláj.

Olmmáivákke skávlá.

Dallusj rektor ja gievkanoajvve, Åge B. Pedersen, málestime læjrraskávlán Čáhputin jagen 2009.

Girjij namá gávviji gálmma oajvvetiemá várre, vágge ja vuodna, gá læjrraskávlá l juogu dal váren, vákken/miehtsen jali nuorregáttén. Gá lip válljim sámegiel namáv moatteláhkuj: *Várijn, vákkijn, vuonajn*, de sihtap vuosedit oahppogirjijt ma e dássju hieba midjij, hiepi aj ietjá guovlojda, ja duon dán láhkáj sebrudahttep ietjá sámegiel guovlojt gá Gáivuonav.

Bájkke ja tiemá mijá læjrraskávláj tjuovvu vissa minsstarav majt tjielgip lagábu 5. kapihttalín. Læjrraskávlá l dábálattjat vihpam gálmma biejeve (niellja biejeve nuorajskávlá oahppijda), ja idjadip lávdagáidjij/tjubugijj. Guokta manemus jage lip tjadádam «minilæjrraskávláv», vibáj dássju avtav biejev gá lij koronapandemijja. Áhpadiddje li ietjá ávdásvástádusáv válldám fáhka ja sosiála sisanos, aj praktihkalattjat mij gullu suvddemij, idjadibmáj ja biebmojda. Læjrraskávlá sisanon li fáhkagasskasasj ja praktihkalasj dahkamusá ma guoski bájkálasj luonnduj ja kultuvrraj, valla álldarijt segadit ja sosiála dájma li aj faktávrá guovdátjin.

Sisadno l vehi rievddam ággij tjadá, valla manenagi l læjrraskávlá vuorbástuvvam fágajgasskasasj ávdánahhttem prosjæktan, mij la tjanádum jahkeplánajda ja lagosbirrasij. Máhttelis la læhkám dajna gá skávlá ja sijda li buoragit aktisattjat barggam, æjgáda ja oahppe li positijva ja berustam li, ja ienemusát buorre aktisasj barggo ja miehtemielakvuolta áhpadiddjij bieles.

Læjrraskávlá ij lim álgos sámegiel læjrraskávlá, dat la agev læhkám divna oahppijda skávlán. Jagij birán li sámegiel áhpadiddje ja æjgáda tsuojgudam gá læjrraskávláj nav guhka ággge ja állo ressursa manni juohkka jage, de vierttiji sáme perspektijvav buorebut várajda válldet. Læjrraskávlá luondon la buorre oahppam arená, valla átsádallama li vuosedam, rávkká álov sámegiel áhpadiddjis ja oahppijs, jus giella-oahppam galggá vuorbástuvvat dakkár stuorra ja iehpetjiegas klássalanján.

Gávvá Framtid i Nord 29.08.14: Praktihkalasj diehtujuohkem.

Gávvá Framtid i Nord 29.08.14: Dánna vuolggá "áles" bájkke skávlámannuj.

Jages jahkáj li gæhttjalam sæbrájuhttet sámegielaáhpadasáv læjrraskávláj duojna dájna modellajn. Dárbo lij ájn juokkirak systemas, ja læhkám la juohka áhpaddje duogen jus galggin vuorbástuvvat. Avta jage gæhttjalijma sierra læjrraskávláv sámegiela oahppijda, ja tjadádijma alternatijvva skávláv dan ieme læjrraskávláj, divna áhpadasáv sámegiellaj. Dát ittij nav vuorbástuvá, oahppij, æjgádij ja áhpaddij konklusjávnná lij, læjrraskávláv la sáemmi ájnas sosiálalattjat gá fágallattjat. Duodden vásedijma mij áhpaddje, gá ællim nav moadda sámegiela ressurasa ja ællim hiebadum oahpponævo, de sjattaj fágallasj gárvvidus rassje ja nannusit tjanádum juohka ájnna áhpaddje máhtudahkaj ja sjuggelisvuhtaj. Goalmát momænnta lij, majt jáhkkep ienemusá áhpaddijis diehti, gá ulmusj járggál hárdov nuppát giellagijda, de ságasti huoman dárogielav. Mijá tjoavdos lij dahkat læjrraskávláv divna oahppijda juogu dal siján la sámegiella vaj ij, valla lip ienebut diedulattja sámástit ávddábargon, læjrraskávláv ja manjebargon. Ep ga balá oahppij gænna ij la sámegiella tjemmaplánan, sij gulli ja oahppi nágin bágov ja moallánahkkov. Lågå ienebu dán birra 9. kapihttalín ja tiebmá- ja dássespesifihkka ásiijn.

Átsádallama sámegielaáhpadasáv læjrraskávláv li sáemmi gá dábálasj sámegiela áhpadasáv. Sámegiella l unneplåogiella, ja sihtá javllat áhpadasbirás klåssalanjá ålggolin la gártjep. Oajválattaj dárojuhttem politihkka dagáj nav vaj sámegiella vargga gádoj merragáttij guovlojn, dássju duonna dánna gávna viesso sámegiela birrasav. Vájkkudibme sámegiellaj la binnepp, gá buohtastahtá ieñjilsgielajn. Báhtusa dassta li, oahppij gænna l sámegiella nubbengeiellan, la ienep máhtudahka ja tjehpudahka ieñjilsgielan. Dássju vuorjáj li oahppe dájmalasj guovtegielaga. Mijá vuostasjgielaga ælla ga sáemmi vuostasjgielaga gá buohtastahtá oahppij Sis Finnmárkon, gejn la viesso sámegiella birrasij, juska li aj dáppe moadda hástalusá ma gulluji giellaj. Moatten oahppen la sámegielaáhpaddibme skávláv ájnna sámegiela arená, de la ållu ájnas áhpaddibme l geldulasj ja mávtástuhtá.

Sámij guovddaguovloj ålggolin li juohka skávláv álu smávva sámegiela oahppijjuohkusa, ja vaddá ienep hástalusájt. Smávva juohkusa ælla agev homogena: lhkap li oahppe gálmát klåssas sáemmi juohkusin, ja duodden la oahppij duot dát gielladuogásj. Nav gáktu juohkusij li aktan biedjam, de la ájnas hiebadit áhpaddimev, valla sáemmi bále stuorra hástalus áhpaddijáj. Danen gá máhtá liehket stuor sieradus mij gulluji fágallasj dássáj, mávtástuhttemij, ållesvuhtaj ja berustibmáj fáhkaj. Duodden viertti áhpaddje vieledit gáktu oahppe buoremusát oahppi - doajmma mij la geldulasj ja ávkken Olai, ij dárba liehket sáemmiláhkáj Karijij.

Oahpponævvobuvttadiddje dábálatattjat tjalmosti sieradibmáj ja hiebadum áhpaddibmáj, valla mij guosská sámegiellaj, de lip báhtsám ietjá giellafágajs. Nav gáktu mij vuojnnepp, de tjuovvu sierralágásj dille sámegiela hárráj, ja nav la ållu ájnas buorre oahpponævoj ma li geldulattja ja bærrájgæhttji oahppij duon dán dásen.

Oahppij juogos ja áhpaddje Loabák skávláv lidjin manjen gæhttjalime áhpaddimev ja gárvvidusáv læjrraskávláv Gálgun tjavtjan 2011.

Gá kombinieri dav gártjedum oahpponævvjuohkusav dájna duohtavuodajn at moadda klåssa álu tjuovvu dav sáemmi áhpaddimev, de ij la ávvá máhttelis áhpaddijáj gávnnat oahpponævoj ma bærrájgæhttji divna oahppij gájbbáduosájt áhpaddimev ja fágallasj progresjávnnáv. Báhtusa dássa li, áhpaddje vierttiji válljit ja moattedit pensumav duot dát girjes – jali adnet autentalasj tevstajt ja iesj gárvvedit dahkamusájt ma gulluji dájda, valla dát la guhkes barggo. Gássjel la diehtet makkár tevstaj oahppe li ávddála barggam gá hæhttuji moattedit duot dát girjes, ja nav de sjaddá gássjel luondulasj progresjávnnáv oadtjot. Moattes li vásedam gá oahppe nuorajdåsen javlli «Dájna tevstaj lip barggam gasskadåsen!» jali «Dájna girjijn lip ávddála barggam». Moattes aj vásedu gá oahppe luodju áhpaddibme ij la geldulasj ja ilá teorehtalasj.

Oahpponævvo dile diehti, le sámegiela ienebut gá ietjá fágajn, sjaddam juohka áhpaddje duogen gávnnat (jali dahkat) hiebalgis oahpponævoj, gárvvedit áhpaddimev mij hiehpá juohka oahppáj, ja sáemmi bále dárkestet ja dokumenterit oahppij fágallasj ávddånimev. Dát gájbbet áhpaddijes struktuvrav ja sjuggelisvuodav, ja guosská dábálasj áhpaddibmáj klåssalanján ja læjrraskávláv.

Jagen 2008 tjadádin suohkana Nuortta Råmsån aktan sámegielaáhpadasáv læjrraskávláv prosjevtav hástalusájt diehti, sámegielaáhpadasáv oahppijda ja giellalåvkkomav ållessjattugijda. Gá Sámedigge rudájt juollodij, de prosjektasuohkana válljijin oasev dájns rudájs ja dahkin oahpponævoj dán prosjektaj, valla sáemmi bále ájadallin boahtteájgge læjrraskávláv. Olmmáivåkke skávláv oattjoj bargov dahkat áhpaddimev, ja sivva lij gá juo lijma ávddånahttemin ietjama bájkålasj hiebadum oahpponævoj. Duodden lij skávláv guhkes átsádallama læjrraskávláv, ja vil aj, mijá skávláv dán guovlon la skávláv gánná li ienemus sámegiela oahppe, aj faktåvrå ma vájkkudin.

Bargadahttin buktin positijva vuojnojt dan barggij majt bargajma. Oattjojma aj gullat dakkár oahpponævojt aj sávvin álggolin Nuortta Rámsá. Dan diehti álgijma, aktan girjealmmudagájn, dav stuorra bargov vijdedit oahpponævojt vaj boahdá ávkken divna sáme guovlojn.

Várijn, vákkijn ja vuonajn la boados moatte jahkásasj bargos gánná gæhttalip dajt hásstalusájt tjoavddet ma li nammadum badjelin. Mijá ájádusá li læhkám dahkat ábbálasj áhpadimgárvidusájt duojna dájna oahpponævojn hiebadum duon dán klássaj ja gielalásj dássáj. Jáhkkep oahppe oadtju stuoráp ávkkidusáv álggokávlán jus ávddábarggo, álggobarggo ja maŋgebarggo li aktij tjanádum. Sávvap mijá oahpponævo giehpedi sámegiel áhpadiddje barggodilev, ja sæmme aj mávtásduhtá oahppijit oassálasstájt.

Olmáivákke skávlá l máttijt lågev jagijit tjalmostahtám bájkálasj histávráv ja praktihkásasj áhpadimev. Duodden jahkásasj læjrraskávláj, tjadáduvvi moadda ietjá ekskursjávna. Buojkulvissan máhtá nammaduvvat gasskadésega manni idjadittjat avta ietjá vággáj mijá suohkanin juohkka jage. Dát la gávvidum Monte Carlo gruvvon gidán 2012.

3. VVV oase

VVV gábtijjá mij la juo nammadum, gálmma oajvveose, váre, vákke ja vuona, vuostaj gitta lågát klássaj, ja juogedum la nielje oassáj:

VVV 1 la dagádum 1.-2. klássaj

VVV 2 la 3.-4. klássaj

VVV 3 la 5.-7. klássaj

VVV 4 la 8.-10. klássaj

Oahppij girje

Tjoahkkáj gávnnuži 12 **oahppij girje** ma li juogedum náv:

	VÁRIJN	VÁKKIJN	VUONAJN
1.-2. klássaj	<i>Várijn 1</i>	<i>Vákkijn 1</i>	<i>Vuonajn 1</i>
3.-4. klássaj	<i>Várijn 2</i>	<i>Vákkijn 2</i>	<i>Vuonajn 2</i>
5.-7. klássaj	<i>Várijn 3</i>	<i>Vákkijn 3</i>	<i>Vuonajn 3</i>
8.-10. klássaj	<i>Várijn 4</i>	<i>Vákkijn 4</i>	<i>Vuonajn 4</i>

Dáv lip juohkám vaj oahppe oadtju tjuovvot sámegiellav nubben-giellan vuostasj klássas gitta lågát klássaj. Oahppe gudi sámegiell-åhpadiimijn ålggi mañjela, máhtti aj girijit adnet, valla máhtti ålget vuolep dássáj *VVV:an* ienni gå dan dásen gåsi gullu. Sij huoman oadtju barggat sæmme tiemájñn gå ietjas luddtusattja. Dási vas ruopptot boahtep 7. kapihttalinn (oahppoplánaj sámegiellan nubben-giellan).

Vålljim lip hábbmit girijit dan låhkáj vaj oahppe dåbdi sij ietja æjggugi dajt girijit, ja ma e galga ruopptot skåvllåj gå ålliji daj. Gå ietja oadtju tjållat girijida, de li degu mañen produseriminn ietjasa girijit, ja gå gærggi skåvlås de li sijån 10 girje ma dokumeteriji ietjasa progresjåvnåv ja giellaåvddånimev. Girje li oahppij æjgon, ja oahppe li goarsså ietjasa bargos, ja de sihti vuoseditt famillijaj, berrahijda ja rådnajda. Dan låhkáj máhtti girje viehkedit vaj ietjåda oadtju oasev giellaåhpadasås, ja oahppat sámegiella, kultuvra ja tradisjåvnåj birra. Giellaoahppam arenå vijddån, giellaåhpadasaj vaddå máhttelisvuodav sjaddat sosio-kultuvrralassj aktivitethta (gehtja 8. kapihttalav), ja oahppåj vaddå máhttelisvuodav sårkadoalvvo, ij dåssju vuosståjvållde.

Åhpadiidjijbagådus

Åhpadiidjijbagådusån li oajvvadaså åhpadiingårvidusåjda juohkka girijåj ja tiebmåj, oajvvadas konkretalassj gårvidusåjda ålgo-skåvllåj ålles lågev jahkåj, diedo duodde ressursajda juohkka åjnna girijåj, ja metåvddålassj bagådus gåktu dajt máhtta adnet. Duodden gåvna oajvvadasåjt dahkamusåj tjoavddusijda, ja tjuovvusav duodde dahkamusåj ja viehkenævoj.

Duoddemateriåla li dagådum viehken variasjåvnån, måvtåstuhthemij ja oahppij barggovuogijda. Dånna li plånsja, bårkooahppamkårtå ja duot dat spella. Divna då hiepi tiemåhtalattjat aktan girijis sisanoin, ja aj hiebadum luondulassj progresjåvnåjn dåsij milta. Såvvin hiehpå dåv materiålav vaddet ålgus «dåvvergiston», akta juohkka tiebmåj ja oajvvedåssåj, ja oahppe ja åhpadiidje lidjin rahpat gistov spelaj ja ietjå gielladoajmmamateriålav -gårvvåsa adnuj vålldet. Økonomijja ittij loabeda, sadjåj boahgå almmudagå næhttabællåj mañenagi gå li gårvvåsa. Dånna máhtå dån sámegiell åhpadiidje viedtjat næhttabieles. Dån iesj viertti dav barggat, tjåleditt, biesskedit ja laminieritt

dajt maj sidå barggat. Buorre gå i dårbaha gåvna ditt spelajt ja hábbmit iesj kårtajt, dav bargov linn barggam duv åvdås. Jus la sluogas, de tjoahkki någinav aktan biesskeditattjat ja laminieritt – de barggo mannå ruvåbut. Mujte: Dån i dårbaha divna dåj barggat, dåssju dajt masi l dårbbba då jage, de vas ietjå tiemåv boahpte jage, ja mañemus tiemåv gå guokta jage li vassåm – de li dujna oahpponævo moatten sårmegiellimmaj, moatte jahkåj.

Makkår oahpponævo galggi almoduvvat, åvddånbahti sjiemåhtalassj diedon juohkka avta tiebmå åsijn. Buojkulvis máhttep nammaditt bårkokkårtåjt, bårkooahppamkårtåjt, bingojt, budåldimkårtåjt ja duov dån bræhttaspelev.

Dahkamuså ja duodde oahpponævo li dagådum oahppijda iesjgenge dåsen ja duon dån oahppamstijlajn: Dånna li dahkamuså individuåla bargguj, pårrabargguj ja juogosbargguj, ja dahkamusåjt praktihkalassj dåjmaida, gulldalam dahkamuså, sårkastallamdahkamuså, tjålalassj dahkamuså, budåldimdahkamuså ja spela.

Almmudahka sihtå aj åvddånahttet næhttaressursav digitåla hårjji-dallamdahkamusåj ja spelaj duon dån tiebmåj, valla uddni ep diede goassa dat sjaddå. Munnuj la åjnass javllat digitåla oahpponævo li duodden, ja e boade fysalassj oahpponævoj sadjåj. Giellaoahppo l sosialalassj prosæssa, ja jåhkkep oahppe buorebut oahppi gå gulådalli nuppij. Lågå ienebu dån birra 8. kapihttalinn gånna tjieggip pedagogalassj åjådallamijt ma li vuodon *VVV* :an.

4. Progresjávnná ja sieradibme

VVV la vuodos dagádum oahppijda gænna I sámegiella nubbenielan, valla ienemusá oahpponævo báhti aj ávkken vuostasgielagijda. Juohkka tiebmáj li moadda unnep tiemá ma li hiebadum áldar ja gielladássáj, buojkulvis sámegiell bájkenamá, luonndonammadusá, látte, guole, juhtusa/slihtura ja sjatto. Guovdásaj ájádus progresjávnnás, le spiralprinsihppa, jali lággenådoprinsihppa majt lijkkujin gáhttjot. Dán birra máhtá lánhkát 8. kapihttalín.

VVV girrijn lip vieldam oahppijjuohkusa li álu biejadum tjoahkkáj oahppijs juohkka dáses, iesjgenga giellaválljimijn ja iesjguhtik gielladuogátjijn. Usjudallap jus oahpponævo hiehpi, de la máhttelis oadtjot buorre ja duov dáv áhpadimgárvvidusáv dajda oahppijjuohkusijda aj. Dan nielje oajvvedáse sisanon li oahpponævo aj juogeduvvam Dat la danen vaj oahppijjuohkusa máhtti aktan barggat sæmme tiemáj ja oahpponævoj, valla juohkka oahppe ietjas dásen. VVV girrijn máhtta buojkulvis lággeklássak gænna I sámegiella 2, ja gávtsátklássak gænna I sámegiella 3 aktan tevstajt lánhkát, jali oahppat sámeluohtonammadusájt ja sjaddonamájt – danen gå oahpponævo vieldi oahppijn la duot dát giellalasj tjehpudahka.

Girrijn lip válljim adnet bájnnokvávdájt ma gættjádalli jus li giehppis ja gássjelis lánhkámtevsta ja dahkamusá:

- dahkamusá ja tevsta divnajda
- unnán gássjelabbo (sámegiella 2-oahppijda ja sierralágásj mávtás..... sámegiella 3-oahppijda)
- hásstálus (sámegiella 1-oahppijda ja sierralágásj mávtás sámegiella 2-oahppijda)

Lánhkámtevstajt bájnnokvávdáj dagá galggi oahppe aktan lánhkát. Mij gullu bájnnokvávdájda, vierttijn javllat dá li dássju oajvvedusá munnu bieles: Oahppe gut juorru ietjas dásev, máhtta álget ruonáj, ja vas alegij manenagi gå dábddá sán rijbat, jali aj ávddánahtta ietjas giella-tjehpudagáv. Sán aj diedon máhtta válljit alep gássjelisvuoda dásev muhtem tiemáj majt berus, jali jus la buorre máhtudahka juo ávdu-tjis. Ájnas la juska juogos la tjoahkkájbiejadum, de máhttep barggat sæmme bargujn, valla divna e dárba barggat sæmme álov, jali sæmmilánhkáj.

Vuoset tiemáv (points to a green icon)

Álkes lánhkám-tæksta (points to a blue icon)

Báhkotjelggidusá tækstaj sæmme bielen. (points to a yellow icon)

Tæksta I hálvva lássát. (points to a photo of a person in a blue hood)

Moadda gávva ja illustrasjávna li viehken vaj dádjada sisanov. (points to a photo of a person in a blue hood)

Dahkamusá varia-sjávna. (points to a table of cultural terms)

Dahkamusájn la aj duot dát gássjelisvuoha. (points to a table of cultural terms)

Gávva bájnoj ájge-guovddelis bájkijs tevstaj vuosedi gánná li gávvidum. Gávva li viehken ságastit luonndonammadusáj ja bájkenamáj birra. (points to a photo of a person in a blue hood)

Dánna I oahppijda luondu-lasj buohtastáhttet ietjasa geografalasj guovlov. (points to a photo of a person in a blue hood)

5. Tiebmámálssom ja oahppam- nævojt strukturierit

Gáktu I juo nammadum de la tradisjávnná Olmmáivákke skávlán man-
nat álggoscávláj juohka jage. Introduksjonstevsta girrijn li vuodo
mijá gárvidussaj álggoscávlán. Dá tevsta li dagádum buojkulvis-
tækstan. Ájggomus la juohka skávlá máhtá dajt vuodon adnet gá
galggi ságastallat ietjasa gárvidusás, ja tjadnat dajt ietjasa geográ-
falsaj ja kulturhistávrálasj diliida. Juska tevsta vuosedi sisanov mijá
álggoscávlás, de ij álles skávlá hæhttu mannat aktan moadda bieje
álggoscávláj gá galggi tjadádit gárvidusáv. Máhttelis la tiebmábievjij
ja álggoscávlán tjadádit avtajn jali máttijn juohkusijn. Vájku makkár
álggoscávlán válljibit, de viertti skávlán liehket systiebma vaj e oahppe
akta makkár tiemájn oattjo barggat duon dán jahkedásen. Ájnas la
sihkarasstet oahppij progresjávnnáv – ja ávkkít áhpadimnævojt buore-
mus láhkáj.

Tabælla vuollelin vuonet gáktu lip strukturierim tiemáv ja áhpadim-
nævojt mijá skávlán, ja gáktu da gálmma oajjvetiemá, várijn, vákkijn ja
vuonajn málssu. Buojkulvis máhtá nammadit skávlájage 2020/2021
lij tiebmá «Vákkijn», 2021/2022 lij tiebmá «Várijn» ja 2022/2023
«Vuonajn». Álggep vas ádásis, ja nav de málssop. Lågen jagen vuodo-
skávlán, tjadádi oahppe juohka tiemáv gálmma: akti smáv skávlán, akti
gasskadásen ja akti nuorajskávlán. Duodden bohtá akta tiebmá guokti
smávskávlán. Makkár tiebmá sjaddá, le gatjálvis makkár tiemájn álggi
vuostasj klásson, diehttelis jus tjuovvu A, B jali C syklus. Buojkulvissan
máhtá nammaduvvat dán jagásj vuostasj klássaga tjuovvu A danen
gá la dán jage tiebmá várre. Sæmmi tiebmá bohtá nælját, giehttjit ja
lågát klásson. Nuppát, vidát ja gávtsát klásson galggi oahppat vákke ja
miehtse birra, madi vuodna I tiebmá goalmát, gudát ja avtsát klásson.

Jahkedásse	A-syklus	B-syklus	C-syklus
1	Várijn 1	Vákkijn 1	Vuonajn 1
2	Vákkijn 1	Vuonajn 1	Várijn 1
3	Vuonajn 2	Várijn 2	Vákkijn 2
4	Várijn 2	Vákkijn 2	Vuonajn 2
5	Vákkijn 3	Vuonajn 3	Várijn 3
6	Vuonajn 3	Várijn 3	Vákkijn 3
7	Várijn 3	Vákkijn 3	Vuonajn 3
8	Vákkijn 4	Vuonajn 4	Várijn 4
9	Vuonajn 4	Várijn 4	Vákkijn 4
10	Várijn 4	Vákkijn 4	Vuonajn 4

Dát lågátklássak la tjuovvum
C-syklusav. Sujna lij vuostasj
læjrraskávlá tiemájn merragádde
Gohppin 2007, ja manemus bále
tjajtjan 2016 Spoahkkanjárgan .

Vuorbálas vuostasjklássak læjrraskávlán Gálgun tjajtjan
2011. Sån la tjuovvum A syklusav, ja galgaj plána állit
læjrraskávlán váren 10. klásson tjajtjan 2020. Mavvas bádi
koronapandemija ja hieredij «dábálasj» gárvidusáv.

6. Geografijja ja bájkkálasj tjanástahka

Várijn, vákkijn ja vuonajn li mañenagi sjaddam oahppogirje álles sáme guovlojn. Tjavgta 2020 rájes gávnnuži girje nuorttasámeziellaj, julevsámeziellaj ja oarjjelsámeziellaj. Mij gullu sámij bájkkenamáži ja kulturhistávrráj, de lip válljim duov dáv tjoavddusav geñga giellaj.

Nuorttasáme almodusán lip sierraláhkáj viedtjam buojkulvisájt Nuortta Rámsás ja Finnmarkos, valla lip aj ietjá sajiž baktu gánná sámegiella árru, buojkulvissan Rámsá-báikken, Loabákin, Plaassjan ja Oslon.

Julevsáme ja oarjjelsáme almodusájn lip bisodam muhtem dajs ieme buojkulvisájs nuorttasáme girjijs, valla lip mállsum ienemus oasev vaj li ienemusát bájkkenamáži ja vuosedi kulturhistávrrálasj bájkkij dásj geografálasj guovlojs.

d) Bájkkenamáži Tróndelágen

M	I	E	L	T	N	A	A	R	B	O	R	T	E
A	D	M	O	R	K	A	V	U	R	T	N	S	Á
A	S	I	A	Á	R	T	K	S	I	E	B	N	E
J	K	P	V	A	A	P	S	T	E	S	I	Á	N
E	Á	L	Á	N	E	V	L	Á	N	B	P	A	K
H	N	A	K	T	I	S	K	I	N	B	O	S	L
J	I	A	V	E	M	U	S	S	E	R	E	E	O
A	T	S	U	V	N	L	E	A	G	B	L	E	E
E	Á	S	O	L	V	J	M	E	D	E	T	V	M
V	B	J	T	O	A	I	N	M	Á	O	E	E	E
R	A	A	R	V	I	H	K	E	N	I	O	R	G
I	O	N	A	E	R	K	L	N	L	L	I	T	E
E	R	O	M	P	R	A	A	H	K	A	R	I	R

Kolta (Nárvy) _____ Semna _____
 Brámmatjund _____ Tróndheim _____
 Namias _____ Ináse _____
 Hattjelida _____ Rayvik _____
 Majaavn _____ Brekkan _____
 Moesjen _____ Leningen _____
 Verin _____ Gámsa _____

13. Mijmannap sáme guovlojn

a) Várj áhččuvvut meai sáđđi náveret, jađi hájkev meai sáđđi guovvovier
 tag et arrangement som du vil delta på, eller et sted du vil besøke.

- Áhččeváhtte márnán, Áhččeváhtkan
- Vuottefágguvárv, Hámmar
- Goošokemáfari Lušičan
- Kjeeringgje oasenháhtte
- Árran, julevsáme guovváž
- Lofotvænnet Gábevlágen
- Tránsá tjuovkkatoamna
- Lofot- Vikingmusea
- Áhččeváhtte áššaromusea
- Spekkhöggenafari Divtasvuonán

Sáme guovvovier:
 - Sáđđi náveret: Sáđđi náveret, Sáđđi náveret, Sáđđi náveret
 - Hájkev meai sáđđi guovvovier: Hájkev meai sáđđi guovvovier, Hájkev meai sáđđi guovvovier

Buojkulvis bájkkenamájs ja dahkamus geografijas Vuonajn 4 girjes 44-45 bielen.

Ij la læhkám máhttelis válldet mañen divna sáme bájkkenamájt ma gávnnuži sámij guovlojn. Oadtjum lip sajev dássju oassáj, valla lip læhkám vuonaj, várij, duoddarij, vákkij, njárgaj, jiehkij ja jágájt baktu. Geografijja dahkamusájn li rabás dahkamusá gánná oahppiin li máhttelisvuoda barggat bájkkenamájt ietjasa sijdajs, jali válljidum guovlojs. Tevsta ja dahkamusá kulturhistávrrás, ma ienemusát gávnnuži 4. dásen, li mañen vaj oahpásmuvvi duoyna dájna bielijin sámekultuvras. Valla ájádus la aj, galggá liehket álggo oahppat, ságastallat ja tjallet kulturhistávrrás ietjasa lahkabirrasijs.

Mij giellaj gullu oahppij girjiin, de tjuovvop mierredum nuorttasámeziella tjallemvuoge, valla válljip adnet merrasáme bágojt ja báhko-hámijt Gáivuonas gánná li dáhkaidum alternatijva. Tjalmostahtám lip moattevuodav sámegiellan, ja danen gá merrasáme giellasuorge dáláttij aella rat vuojnum oahppogirjiin. Dánna mijá lunna l dábálasj adnet bágojt *ealut*, *áhci* ja *riivu* slihturij birra, *høysesja* ja *riva*, valla lip aj tjalmostahtám dajt muodugasj bágojt *šibihat/oamit*, *háše ja hárátt* ma li dábálattja ietjá giellasuorgiin. Danna gánná hiehpá, de lip aj biedjam dahkamusájt gási oahppe máhtti «tjoahkket» ja buohtastahket bágojt ja ávddán bukemvuogijt duot dát giellasuorges, gá giellasuorge ja moattevuohta li ájnasa mij gullu máhtudakmihtojda ja prinsihpajda giellaáhpadussaj. Sámedikke [Čállinrávagiiri tjielggi náv:](#)

Stuorra báhkomáhtudahka l resursa divnajda. Danen la ájnas oahppat aj ietjá giellasuorgijt. Jus nav álos gá máhttelis máhtti identifiserit oahppogirjegiellan, de vierttiji tjalje ja giellabargge adnet divna giellasuorgijt árvulattjan. Dákkár bágo vierttiji oahppogirjen tsuojgjuvvat sierra notáhtajn jali synonymlistan.

SUBTSAS

Imálašj dáhpádivas áhččeváhtkan
 áššaromusea ja hájkkemáge gárvon. Áhččeváhtkan áššaromusea áhččeváhtkan áššaromusea
 áhččeváhtkan áššaromusea áhččeváhtkan áššaromusea áhččeváhtkan áššaromusea

DAHKAMUSÁ

3. Giellahárgidallama

1. Giellahárgidallama
 Giellahárgidallama
 Giellahárgidallama

Buojkulvissan la bájkkálasj subtsas-ja giellasuorgedahkamus Vákkijn 4. girjes 18-19. bieles.

7. VVV ja oahppopládnatjoahkke

Várijn, Vákkijn ja Vuonajn li álgos dagádum ádstuhttem almodibmáj Máhttolápptim 2006 mij bádi jagen 2013. Danen gá sæmme bále viele-dijma dajt ádá elementajt NOU:as 2015: 8 Boahhteájge skávláj, ja NOU 2016: 18 Vájmogiella, li oahppogirje dálla, nágin hiebadimijn áhpa-diddjibagádusán ja Máhttolápptim 2020 milta, aj gáhtjodum LK20.

LK20:n li gálmma oase: Badjásasj oasse, fáhka- ja tijmmajuogos, ja oahppoplána duon dán fáhkaj. LK20 le sæmme degu LK06:án aj sierra sáme variánnta, Máhttolápptim sámegeiella (LK20S), aktan avtaárvvusasj ja parallella oahppoplánaj mij gullu sáme skávláj. Dá plána li oahppijda gudi árru sáme guovlojn, valla oahppe gudi árru ietjá sajijn, ja gænna l riektá sámegeiel áhpadibmáj, tjuovvu oahppoplánaj sámegeielan vuostasj-jali nubbengeiellan. Sij oadtju áhpadimev ietjá fágajn nasjonála plánaj milta.

Dán kapihttala ájggomus ij la tjället álles sisanov oahppopládnatjoahkkes, valla vuosedit VVV la ienep gá sámegeiellaáhpados. Oahppogirje ja áhpa-dimgárvvidusá majt lip ájádallam dasi, viehkedi oahppijt jáksát máhtu-dakmihtoijt sámegeielan, valla állidahtta aj moadda ulme dan oajvemus oasen mij la aktisasj divna oahppijda, sihke sij gænna l sámegeieláhpados, ja siján gænna ij la. Ájnas mujttobágo dánna li, álggokávlá praktihkalasj dahkamusáj, fágajgasskasasj tiemá, tjiengudakoahppam, aktisasj barggo, progresjávnná, hiebadum áhpadus, bájkálasj máhtudahka, ja gájk ávde-musát, máhtudahka Sámeednama moattevuodas.

Badjásasj oasse

Badjásasj oasse oahppoplánas la tjielggit mij la ulmme vuodoáhpadosán, ja makkir árvov ja prinsihpaj áhpadibme galggá vuododuvvat. Dát oasse l vijddásasj, ja divna gudi barggi skávlájn Vuonan, galggi dábdát dáv oasev, ja ij la dárbbosisanov dánna tjielggit. Sihtap farra vuosedit soames buojkulvisáv gáktu VVV máhtta viehken jáksát suor oasev sisanos .

Ulmeparagráffa ja árvvovuodo

Várijn, Vákkijn ja Vuonajn tjalmostip luonndomáhtudagáv ja moattevuodav sámegeielan ja kultuvran. Dan láhkáj oadtju oahppe *histávrálasj ja kultuvralasj dádjadusáv ja vuodov*, ja sæmme bále ávdánahttet *vieledusáv ulmusjárvo ja luondo hárráj* . Gá tjalmostahttep duov dáv giellasuorgev (ja duov dav sámegeielav gánná gullu luondulattjat), *gæhttalip oadtjot jasska giellaadnijt gudi ávdánahtti ietjasa giellalassj identitietav. Sæmme bále de máhtudahka giellalassj moattevuodas*

viehket vuostedit nuppástimev mij gullu giellaj. Gæhttalip dibddep oahppijt buorebut oahpástuvvat ietjasa bájkálasj kultuvrrárbijn, valla sæmme bále vijdedit diedov ja dádjadusáv nasjonála kultuvrrárbes, masi aj sáme ja guojna li oassen. Sáme bájkkenamá li ájnas oasse dássta, ja aj sáme álggokálmugij histávrá, kultuvrra ja riektá.

VVV :an la gájkábmelasj perspektijva ájnas. Oahppe giellav oahppi sæmme bále gá oahppi duon dán árbbedábálasj æládusáv, ednam- ja miehtse bargos, duojes ja vil duodden bivdos ja guollimis vuonajn, jágájn ja jávrjijn. Dánna e dássju áhpa kulturhistávráv ja gáktu ulmutja li ávdála viessum, valla aj gáktu muhtema vilá uddni viessu. Oadtju sæmme bále ávdánahttet *máhtudagáv ja guottojt vaj máhtti rijbadit iellemin ja vaj máhtti oasev válldet bargojs ja aktisasjvuodas sebrudagán*. Kombinásjávnná teorijjas, stáhkamis ja praktihkalasj dájmajs vaddá oahppijda *dahkamávov, berustimev, diehtemvájnogisvuodav ja oahppammielav*. Áhpadiddjibagádusán li moadda oajvudusá gáktu varierit oahppij barggovuogijt, klássa-lanján ja aj luondon oahppamarenán. Álggokávlán oadtju oahppe ávdánahttet *dábdudagáj ja ájádallamij baktu, ja estetalsj ávdána-buktemvuogij ja praktihkalasj dájmaj baktu* miela ja ájádallama baktu. Vaddep oajvudusájt dájmajda gánná oahppe vierttiji aktisattjat dahkamusájt tjoavddet, ja sæmme bále vieledit nubbe nuppev ja tjoavddet hástalusájt ma badjáni barggo- ja oahppamaktisasjvuodan.

Gæhttalijma dahkat birásdiedulattjav luondulasj oassen VVV:as. Buojkulvisan máhtta javllat oahppe juo smávkávlán oadtju láhkát ja ságastit nuppij oahppij birra gudi li álggokávlán, ja agev hiejtta læjrrasajev rádjat ávdás vuolggi. Dát viehket válldet *ávdásvástá-dusáv*, ja oahppat *lájttálasát ájádallat ja dámadit etihkalattjat ja birásdiedulattjat* gá ietja li luondon.

VVV la aj dagádum dan láhkáj mij vaddá oahppijda máhttelisvuodajt *válljit vájkkudimev ietjasa oahppamij*. Oahppijgirjijn máhtti sij, ietjasa iememáhtujn vuodon, válljit duoijt dájat gássjelis láhkámtevtajt ja barggodahkamusájt, ja duodde oahpponævo vaddi riek buorre máhttelisvuodajt válljit barggovuogijt majt ietja sihti ja/jali oahppamvuogij milta.

Prinsihpa oahppama, ávdánahttema ja ávdama hárráj

Áhpadusá ja aj skávlábiejve baktu, galggá skávlá *viehkedit oahppij* sosiálalassj oahppamav ja ávdánaimev, valla fágallasj oahppamav ij máhte tjuolldet sosiálalassj oahppamis. Álggokávlá avtajn jali máttijn idjadimijn, gánná oahppe li lahkakkoj moadda biejve, vaddá buorre vuodov luondo birra oahppat. Sæmme bále ávdánahtti ietjasa sosiálalassj máhtudagáv gá hárrájni *gulldalit, vieledit nubbe nuppev ja liehket ávdásvástedidje duon dán aktijvuodan*. Álggokávlá máhtta viehkedit nannit buorre gasskavuodajt oahppij juohkusin, valla aj áhpadiddjij ja oahppij gaskan, danen gá áhpadiddje vuojni oahppij ietjá aktijvuodan gá klássalanján.

Ij la álkke tjelggit gáktu galga barggat aktisasjuodadábdoj, aktisasj vásádusáj ja sosiálalasj oahppamijn, ja dav ij ga máhte láhkát áhpaddijjibagádusán. Áhpaddije vierttiji aktan gávnnat gáktu galggabihtit praktisierit dav ietjada skávlán. Vájk gáktu, de la ulmme oahppe galggi áttjudit buorre gasskavuodav, ávddánahttet sosiála tjehpudagájt, ja vásedit rijbadimev.

Mijá lunna váldá agev 9. klássa ávdásvástádusáv biebmot russtít læjrraskávlán. Vuostasj biejve málestip «spleisesuppe», ja divna oassálassti ingrediensaj. Gáván vuojná guovtes báhtjajs avtsát klássan juptsav goajvvomin majt mánárgárde bargge viedtjá ávddáskávlá juohkusij. Gávvidum Gálgon jagen 2014.

Dá guokta nuorajskávlá næjtso libá goappátja válljim *Viesso kultuvrrárbbe* válljimfáhkan. Dánna libá guollegáhojkt bassemin majt galggi gasskabæjvváj læjrraskávlán Ráisan tjavtjan 2016.

Máhtudakbuojkuldahka LK20:n la ádá, ja merkaj fágaj máhtudakmihto vierttiji gehtjaduvvat aktan, ja fágajgasskasattjat. Vierttiji aj dádjaduvvat ulmeparagráfá ja ietjá ásiij milta oahppopládnat-joahkken:

Máhtudahka le máhttet ámastit ja adnet máhtov ja tjehpudagáv vaj hástalusáj rijbat ja dahkamusájt tjoavddet oahpes ja amás aktivuodajn ja diliijn. Máhtudahka sisadná dádjadusáv ja máhtukvuodav árvvaladdamijda ja lájttális ájádallamijda.

Juska VVV la dagádum áhpadijmáj sámegeielan nubbengeielan, de la oahppogirijn aj fágajgasskasattjat sisadno gánná barggap tiemáj ja máhtudakulmij ietjá fágaj: lásjmudallam, biebbmo ja varresvuoha, luonndofáhka, sebrudakfáhka, musihkka, duodje ja muhtem válljimfágaj. Oahppe oadtju **máhtudagáv** gá oahppi moallánahkkojt ja fáktá buojkulvis: dálá, kárta, slihturij, guolleslájaj, guollevædtsagij jali ællobargo birra. Oadtju **praktihkalsj tjehpudagáv** gá máhtti dáláv tsahkkidit, kártav ja kompássav adnet, guollit, sláhkkit ja málestit guolev. Ja vuosedi **gielalalsj tjehpudagáv** gá subtsasti gáktu barggi. Máhtudakbuojkuldahka merkaj galggi aj árvvaladdat ja ájádallat lájttálisát mij gullu duon dán tiebmáj. Dánna I buojkulvis áhpaddijda máhttelisvuoda válldet manen etihkav ja birásberustimev. Oahppijn gænna ælla nuoges gielalalsj tjehpudagá vaj máhtti árvvaladdat sámegeielaj, máhtti tjadádit dáv oasev ietjasa iednegeielaj.

Miján la juohkka bále stáhkamtijmma, ja suohtas oasse mijá læjrraskávlán. Nuorajskávlá oahppij ávdásvástádus la mánájskávláj sstáhkamdájmajt gárvedit ja tjadádit. Gávvidum Gohppi jagen 2010.

Luondon máhtta vásedit moadda hástalusá ma gájbbedi sjuggelisvuodav ja aktisasj bargov. Jagen 2014 lij jáhká dulvven gá galgajma vádtsat átsátjit bátsudisájt værrodimsajen ja dálusj árudagájn Gálgonjágan Omasvuonan.

Máhtudakbuojkuldahka l lahka tjanádum **tjieḡnodimoahppaj**. Oahppe vierttiji barggat snivva fágaj ja tiemáj jus galggi ávddánahttet máhtudagáv dan ádá máhtudakbuojkuldagá milta. Tjieḡnodimoahppam dáhpáduvvá gá oahppe oadtju dahkamusájt, ja oassálassti duon dán doajmmaj, ma maḡenagi gássjelappo sjaddi. Jur nav la VVV dagádum spiralprisihpajn (gehtja aj 4. ja 8. kapihttalav), tjieḡgga progresjávnná, ja moattelágásj dahkamusá álggon ja sinna. VVV gárvet vaj oahppe galggi oadtjot juokkirak álggoscávláv praktihkulasj dahkamusáj juohkka jage. Ávddál álggoscávlá galggá ávddábarggo liehket skávlán, ja maḡnela álggoscávlá de la maḡnebarggo duojna dájna dahkamusáj ma li girrijn, ja duodde áhpadimnævo ma gulluji dasi. Dánna li diehttelis moadda máhttelisvuoda hárrjiddallat *adnet fágalasj máhtudagájt ja tjehpudagájt oahpes ja amás aktivuodan*.

Da gálmma fáhkagasskasasj tiemá *álmukvarresvuohhta ja iellemrijbadibme, demokratija ja guojmmeviesátvuohhta, ja aj guoddelis ávddánibme*, dábdá tjeḡggidusás árvovuoado áhpadusás. Dá galggi guovdátjin divna fágajn, sámegiellan aj. Oahppe galggi oadtjot dájdusáv hástalusáj ja juorrolimij dáj tiemáj baktu, vuojnnet báhtusijt ja gávnnat tjoavdusijt. VVV:an barggap **álmukvarresvuodajn ja iellemrijbadimijn** gá lip luondon, gá biebmoj birra ságastip, bárráma ja jánnadura birra, ja barggap **guoddelis ávddánimijn** gá oahppap árbbedábálasj æládusáj birra, gá guollip, muorjjip, málestip bájkálasj biebmojt jali gá rutsijt tjoaggep. Oahppe **demokratijav ja guojmmeviesátvuodav** oadtju hárrjiddallat gá aktan barggi, válljiji ietja bargov ja barggovuogev, ja gá oahppi rievtesvuoda birra mij gullu giellaj ja gáktu luondov adnet. Oahppoplánajn duon dán fágan tjeḡggiduvvá snivábut majt galggá tjalmosit juohkka fáhkaoasen. Dási vas máhtsap gá giehtadallap oahppoplánav sámegiellan nubbengeillan.

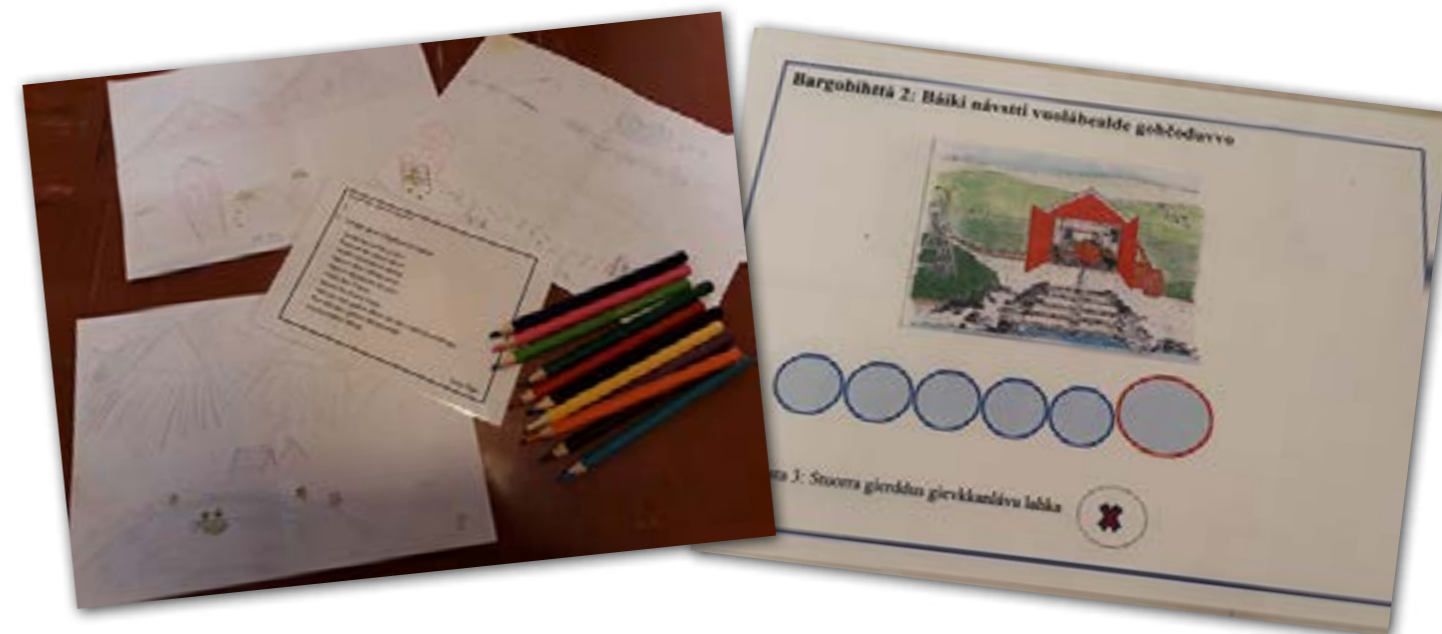
Vihhta vuodulasj tjehpudagá, láhkát, tjället, riekknit, njálmálasj tjehpudagá ja digitála tjehpudagá li oase divna oahppogirrijn *Várijn, vákkijn ja vuonajn*. *Girrijn li oahppijda* moaddalágásj láhkámtevsta, tjállemdahkamusá ja tálla ma hiepi genga dássáj juo vuostasj klássa rájes. Dánna l aj duot dát njálmálasj dahkamus majt oahppe buojkulvis galggi gulldalit, gatjádallat, vásstedit gatjálvisájt, subtsastit, mujttalit, lávllot, ávddánbuktet jali dramatiserit.

Áhpadiddjijbagádusán gánná snivábut tjeḡggi tiemájt juohkka ájnna girrijáj, gávnnu aj sierra kapihtal álggodájmajs ja giellaadnemis. Dánna li oajvvadusá gáktu aj máhtta barggat vuodulasj tjehpudagáj klássalanjá álggolín, buojkulvissan giellastáhkusij, rebusij ja praktihkulasj dahkamusáj gánná oahppe hæhttuji sámástit. Vuorrasap oahppij girrijn gávnnuji aj dahkamusá ma galggi ávdedit oahppij digitála tjehpudagáv, ja áhpadiddjijbagádusán gávnnuji oajvvadusá gáktu dáv barga nuoramus oahppij.

Álggoscávlá viessom gájbbet duov dáv máhtudagáv, diedulasjvuodav ja avtastallamav. Dá næjtso buoragit barggi aktan, ja gádodam li lávdagoathivsikav, mij la ájnas læjrrasajen. Gávvim Gálgun tjavtjan 2017.

Diedulasjvuohhta oahppamstrategijaj ja ietjasa oahppamij li aj ájnas tiemá LK20:n. Duot dát dahkamus ja barggovuohke VVV:an viehket ávddánahttet oahppij mávtástuhttet ja dájdusáv gáktu juohkka ájnna sijás oahppá buoremusát. Dat snivva ájádallam progresjávnná ja máhttelisvuoda válljit oahppijgirrijis, sihtá aktan duodde áhpadimnævoj, vaddet aj áhpadiddjijda buorre máhttelisvuodav tjuovvot oahppij ávddánimev lagábuv. Dánna li moadda viehkenævo vaj juohkka oahppe oadtju jur dav dárjav majt sán dárjav mij gullu oahppamstijlajda ja oahppamstrategijajda, álldara ja giellalasj dássáj. Máhtsap vas hiebadum áhpadussaj boahhte tækstaoasen, ja máhtá ienebu láhkát oahppamstijlaj birra 8. kapihttalín.

Buojkulvissan li dahkamusá vuodulasj tjehpudagáj ma buoragit hiepi álggoscávláj ja klássalanján.

Prinsihpa skávlá dájmaida

Sebrudahttem ja arvusmahttem oahppambirás divnajda, le ájnas prishppa LK20:n. Adnet duov dáv oahppamarenáv degu mij VVV:an, le faktor mij la viehkken. Gå duov dáv oahppamarenáv válldep adnuj, de bessi oahppe vuosedit máttijt bieljt ietjastisá, ja moadda ietjá máhtudagá ja tjehpudagá ienni gå klássalanján. Gå oasse áhpadimes la álggon, de lahkabirás ja sebrudahka máhttá liehket viehkken oahppij ávddánimijn ja oahppamijn.

Merragátteguollár ja áhttje, Per Steinar Isaksen, subtsas guollima ja iellema birra sjarkan Bekka. Gávvm læjrraskávlán tjavtjan 2016.

Anne Báhl Omasvuona tjielden subtsas boatsojæládusás læjrraskávlán Gálgun jagén 2011.

Jus oahppe galggi dábddát sij li aktan, viertti skávlá vieledit oahppij duogátjav, duov dáv oahppamvuogev, ja man jáhtelit nahki barggat. Áhpadiddje viertti buoragit dábddát juohka ájnna oahppev, ja sijáv duosstot hiebadum áhpadime baktu. Dat sierralágásj vuododibme VVV girjijn, mij la buoragit gávviduvvam 4. ja 5. kapihttalín, vaddá aktan duodde oahpponævoj, buorre vejulasjvuodav **hiebadum áhpadibmáj**. Dássejuohkem girjijn, bájnnokávdá ja duo dá dahkamusá ja barggovuoge vaddi máhttelisvuodav juohka aktaj dábddát sij rijbadi, valla sæmmi bále aj vaddá máhttelisvuodav ávddánit. Mij lip hiebadahttám vaj tjoahkkájbiejadum oahppejuohkusin máhtti moadda hiebadime tjadáduvvat aktisasjvuodan. Oahppen gænna I ájn dárbbosierraáhpadibmáj, máhttá girjijt adnet vuolep dáses, valla oahppe máhttá huoman barggat sæmmi tiemájñ gå då nuppe juohkusin.

Duot dát budáldimdahkamus máhttá mávtástuhttet oahppij gænna li láhkám- ja tjállemgássjelisvuoda.

Dán láhkáj oadtju oahppe vilá liehket manen aktisasjvuodan. Oahppe gudi vájvástuovvi láhkát ja tjället, mávtástuvvi ja hárrjidalli buoragit jus oadtju barggat kártáj, spelaj ja budáldimdahkamusáj, ma li oasse duodde oahppamnævojs. Áhpadibme skávlán galggá liehket aktisattjat ja dádjadusájn sijdajn, **skávlá-sijdda-aktisasj barggo** I ájnas gå usjudalá skávlábirrasav ja oahppamav.

Álggoskávlá vaddá máhttelisvuodajt nannit dáv aktisasj bargov gárvedit ja tjadádit aktan sijdaj (gehtja oajvvadusájt 9. kapihttalín). VVV:a ma li ájnegisgirje, máhtti aj viehkedit vaj sijda oadtju buorep dádjadusáv oahppij áhpadimes nav gåk lip tjielggim 3. kapihttalín.

Oahppopládna sámezielan nubbenjiellan, sámezielan 2 ja sámezielan 3

Sæmmiláhkáj gå LK06:n gávnnuñ aj LK20:n guokta variánta sámezielan nubbenjiellan vuodoskávlán: sámezielan 2 ja sámezielan 3. Goappátjij plánajn la sámezielan 2 dat alternatijvva stuorámus gájbbádusájn ulmijt jáksát gå li vuodoskávlájn gærggam, valla dat ádámus pládna ij tjielggi ulmmejuohkusijt sæmmi tjielggasit gå ávdep. LK06 lij tjielgas, sámezielan 3 lij alternatijvva oahppijda gudi e ávvánis máhte sámezielav gå skávláj álggi, jali gudi álggi fágajn manñela. LK20:n la sámezielan 2 divna oahppijda gudi álggi sámezielajn nubbenjiellan gå skávláj álggi, jali álgon mánájdásen, madi alternatijvva sámezielan 3 dálla vuoñnet la sidjij gudi álggi akta goassa. Oahppopládna sámezielan nubbenjiellan nav guhkás majt vuoñnep, ij vieleda oahppij gænna I iesjgenja sámeziel duogásj gå skávláj álggi.

Oahppoplánan ij vuojnu sieradus nav tjielggasit sámegiela 2 ja sámegiela 3 gaskan, valla tjielggidum la guovte artihkkalin Åhpadusdirektoráhtan 2. Dan vuostasj artihkkalin tjuodtju: sámegiella 2 oajvvaduvvá *oahppijda gudi álggi sámegiela nubbengiellan gá skávlláj álggi jali álgon mánájdásen*. Nuppen artihkkalin tjuodtju duola degu oahppe gudi válljiji sámegiela nubbengiellan, sámegiella 3, **álggi dábálattjat** *åhpadusájn sámegiellaj akta goassa vuodoåhpadimen*. Dát ij tjielggiduvvá lagábu, ja máhttelisvuohta l tjielggit. Máj tjielggijin náv: oahppijn la vilá **máhttelisvuohta** válljit sámegiela 3 juska álggi sámegielaåhpadusájn gá skávlláj álggi. Artihkal Sámedikke næhttabielen3 doarjot ja tjuodtju dal náv: *Sámegiella 3 le alternatijvva oahppijda gesi l ávkke guhkep ájggáj oahppat sámegiela ja oahppijda gudi álggi sámegiela ma nebut mánájdásen jali esski nuorájdásen*.

Vuostasj oasen oahppoplánan sámegiela 2 ja sámegiela 3, la vargga sæmme sisadno, valla guokta tjuolldusa masi máhttsap vas maŋŋela. Vuostasj oasen tjielggiduvvá fága sisadno ja guovdásj árvo, ja duodden guovdásjelementa fágan. Duodden la dárkkelap tjielggidus fágajgasskasasj tiemáj ja vuodulasj tjehpudagáj sisano birra fágan sámegiella nubbengiellan.

Guovdásj árvo fágan

Dan fáhkaspesifihka oasen oahppopládnatjoahkkes la badjásasj oasse vuodon. Dánna dárkkelappot tjielggi, fáhka sámegiella nubbengiellan galggá *tjanáduvvat same árvoja, same kultuvrraj ja árbbedábálasj máhtudahkaj*, ja fáhka galggá vaddet dádjadusáv sámij ávddånbuktemvuogijda, subtsastallamvuogijda, girjálásjuohtaj ja gielalásj moattevuohtaj. Dá li da guovdásj árvo fágan massta divna åhpadusá galggi vuododuvvat, ja dat la aj mij la vuodo *Várijn, vákkijn ja vuonajn*: Miján la lahkabirás ja stuorra oasse Sámevuovlojs gá galggap åhpadit árbbedábálasj máhtudagáv, ja vijddudagá birra same kultuvran. Låhkåp ja ságastallap girjálásjuodas duot dát guovlos, ja vuosedip vehi moattevuohtas gá buohtastahppet bájkenamáj ja bágojt duot dát gielas ja giellasuorges. Dát galggá ávddånahttet identitehtav ja lasedit dádjadusáv kultuvras. Máhtudakulme ma gávnnujin LK06:n lidjin luonndonammadusáj birra, bájkenamáj ja árbbedábálasj æládusáj birra, li gáhtum LK20:n. Dá li tiemá majt mij huoman adnep maŋen, danen gá li da oase vuodulasj árvojs fágan, ja ietján aj oahppopládnatjoahkken.

Oahppopládna javllá fáhka sámegiella nubbengiellan galggá viehkedit vaj oahppe sjaddi sámegiela, ja divna oahppe, ja sij gudi oadtju guhkásåhpadimev, galggi oadtjot sámegielaåhpadimev **nanos åhpadusmodellaj** baktu. Jáhkedahte boahá *NOU 2016:s 18 Vájmogiella*, gånna vuosedi guoradallamav duot dát giellaåhpadusvuogijs ja model-lajs. Máhttsap dási ruoptot 8. kapihtalin. Dánna máhttin huoman ånigattjat nammadit ålggoskåvláv nav gáktu máj lin oajvvadum VVV :an, máhtá liehket buorre ålggo åhpadusán duon dán nanos

åhpadusmodella baktu. Dát gullu oahppijda gudi oadtju dábálasj åhpadimev, ja oahppijda gudi oadtju guhkásåhpadimev sámegiellaj. Oahppijda gudi oadtju guhkásåhpadimev hiehpá buoragit barggat tevstaj ja dahkamusáj oahppijgirijn digitála vædtsagij baktu, madi ålggodoajmma majt oajvadin, máhtá tjadádit gá li giellaæjvvalimijn ålggoskåvláv.

Guovdásjelementa

Sámegiella nubbengiellan la degu ávddåla, struktuvrra juogedum gálmå oassáj, valla da gálmå oajvveoase LK06:as oadtjum li ådá namáj, ja dálla gáhtjoduvvi guovdásjelemænnan: *Sámástit, Låhkåt ja tjållet*, duodden vil *giella systiebman ja máhttelisvuohtan*. Guovdásjelementaj vuolen gávnnap da guokta sieradusá sámegiela 2 ja sámegiela 3 gaskan: Vuostasj sieradusájs la *Sámástit*:

Gá sámegiela 3-oahppe galggi *subtsastit ja ávddånbuktet vuogas låhkáj duon dán autentalasj guládallamijn*, sihke spontána ja gárvedam, galggi sámegiela 2 oahppe duodden máhttet guládallat duon dán autentalasj guládallamijn. Nubbe sieradus gullu Giella systiebman ja máhttelisvuohtan: Oahppopládna dánna sierat sámegiela 2 sámegiela 3 nav vaj sámegiella 2-oahppe aj galggi *ávddånahttet meta-gielav man baktu máhtti ietjasa giellaohppamav gávvidit*.

Vuodulasj tjehpudagá

Guokta vuostasj guovdásjelementa, *Sámástit*, låhkåt ja tjållet máhtti tjanáduvvat njuolggá vuodulasj tjehpudagájda *Njálmálasj tjehpudagá, máhttet tjållet, ja máhttet låhkåt*. Goalmat guovdásjelemænna, Giella systiebman ja máhttelisvuohtan, ájggu oahppe galggi oahppat ålov giela birra (aktan jiednadimijn, duollatjållemijn, båkossåjådimijn) vaj galggi rijbadit duojna dájna guládallamvuogijn, ja nav aj máhtá tjanáduvvat dan nælját vuodulasj tjehpudahkaj, ma li *digitála tjehpudagá*.

VVV:an oadtju oahppe barggat divna guovdásjelementaj, ja divna vuodulasj tjehpudagáj vuostasj klåssa rájes. Mij lip juo ávdebut tjielggim oasev dássta, ja sihtap tjielggit lagábu gáktu, bieles-bælláj-bagádallamin ja ålggobargo tjielggidusáv juohkka åjnna 12 oahppijgirijn.

Fágajgasskasasj tiemá

Oahppopládna sámegiela nubbengiellan tjielggi aj lagábu dan gálmå fágajgasskasasj tiemáj sisanos. Dát sisadno l aj vuododum árvoj ma li nammadum ålgon. Sámegelelan nuppengiela merkej **ålmmukvarresvuohta ja iellemrijbadibme** *vaj giella máhtá nannit identitehtav, ja oahppe galggi gievrrudit buorre iesjåbdov ja jasska identitehtav*

sámegielan, soajttá oahppijda vaddá *dábdov gullut aktisasjvuohhtaj*. VVV viehket dáv duola degu barggat bájkálasj histávrráj, bájkálasj bájkkenamáj, giellasuorgij ja kulturhistávrráj baktu. Dát la sáemmi bále lahka tjanádum **Demoktatijaj ja guojmmeviesátvuohhtaj** danna gánná aj vuosedip *moattevuodav Sáme guovlojn gánná li moattelágásj æládusá, árbbedábe, kultuvra ja giela*. Oahppe galggi sjaddat diedulattja vaj ávdđambuktemvuoge, njálmálasj subttasa ja girjálásjvuohhta, ja gávnnuji moadda vuoge *gáktu tjelggit ja dádjadit væráldav*. Sámegielan nubbengeiellan, guoddelis ávdđánibme at oahppe galggi ájadallat *gáktu ulmusj, giella, birás ja sebrudahka vájkkudi nubbe nuppev, ja gáktu dat boahhtá ávdđán sámegielajn, sáme tevstajn, girjálásjvuodan ja væráltdájdusán*. VVV:an viehkedip dav praktihkalasj dahkamusáj baktu álgguskávlán, ja duon dán tevsta baktu, duot dát sámegiel birrasis. Ávdđála lip tjelggim gáktu mij VVV:an lip sebrudahtám fágajgasskasasj tiemájt dat badjásasj oases oahppo-pládnatjoahkken.

Máhtudakulme

Sihke sámegiella 2 ja sámegiella 3 li giellafága ma galggi viehkeidit oahppijt *Sámegielagin* sjaddat. Variánnta sámegiella nubbengeiellan, sámegiella 2, le ulmmejáksám ja árvustallam 2., 4., 7. ja 10. dásen vuoduskávlán (Sáemmi aj Joarkkaskávlán 2 viddnofálasj áhpádušprográmma, ja mañnel Js1, Js2 ja Js3 áhpádušprográmma). Nubbe variánnta, sámegiella nubbengeiellan, sámegiella 3, la máhtudakulme ja árvustallam juogedum gálmá dássáj. Oahppe gudi tjuovvu dáv variántav, galggi ulmev jáksát loahppárvustallamin 3. dáse milta vuoduskávlá mañnel (4. dáse milta mañnel Js2 viddnofálasj áhpádušprográmma, ja mañnel 6. dáse Js3 áhpádušprográmma milta).

Vájku I oahppijn iesjgeña iememáhtto, ja tjuovvu iesjgeña áhpádušmannulagáv, de la ulmme oahppe galggi sjaddat *sámegielaga* goappásj variántas sámegiella nubbengeiellan. Dát ij tjelggiduvá lagábu, valla tjelggip dav guovte- jali moattegielagin danen gá divnajn la dárogiella, jali makkirak ietjá giella, degu iednegiell, ja duodden oahppi sámegielav. Mij gæhttjap dáv lahkanibmen fáhkaj gánná vieledip at gávnnuji ienep definisjávna, háme ja duot dát dásse mij guosská moattegielakvuohhtaj. Ienebu dán birra gávna buojkulvissan Øzerk (2016) ja Monsen (2017).

Danen gá dá guokta sierra variánta sámegielas nubbengeiellan tjuovvu iesjguhtik mannulagáv giellaáhpádušán, ja moattelágásj ulmmejáksáma, hættup mij VVV:an vájku gáktu hpadusán guokta sierra vuogijt adnet máhtudakdásj hárráj. Dáv dan diehti gá sihtap VVV galggá divnájda, vájku makkár variántav li válljim sámegielan nubbengeiellan.

Sámegielan nubbengeiellan, sámegiella 2, le aktijvuohhta oahppijgirrij, jahkedáse ja máhtudakmihtoj/árvustallamij gaskan náv:

	Jahkedáse	Sámegiella 2
Várijn 1 Vákkijn 1 Vuonajn 1	1-2	Máhtudakulme ja árvustallam 2. dáse milta
Várijn 2 Vákkijn 2 Vuonajn 2	3-4	Máhtudakulme ja árvustallam 4. dáse milta
Várijn 3 Vákkijn 3 Vuonajn 3	5-6-7	Máhtudakulme ja árvustallam 7. dáse milta
Várijn 4 Vákkijn 4 Vuonajn 4	8-9-10	Máhtudakulme ja árvustallam 10.dáse milta

Mij guosská sámegiellaj nubbengeiellan, sámegiella 3, de systiebma sjaddá gássjelabbo. Dan diehti gá oahppe máhtti «tjellit» sámegiel-áhpádušmáj akta goassa vuoduskávlámannulagán, ja nav de máhtti progresjávna sjaddat moatteláhkáj:

Oahppe gudi álggi sámegieláhpádušajn nuppij mañnela, valla huoman árrat mánájskávlán (buojkulvissan 1. ja 2. jahkedásen), máhtti barggat *Várijn 1.jn/Vákkijn 1.jn/Vuonajn 1.jn* sáemmiláhkáj gá sámegiel 2-oahppe sáemmi jahkedásen.

Oahppe gudi álggi sámegieláhpádušajn 3-4 jahkedáse birán, la luondulasj álgget máhtudakmihtoj ja árvustallamij 1. jahkedáse milta, ja joarkket 2. jahkedásijn gá la muddo. Muhtema dájs oahppijs máhtti juo álgget Sáme 2-progresjávna juonná 5.-7. jahkedásen. Dánna oahppij dábasj láhkám- ja tjállemtjehpudahka mierret jus la buoremus álgget *Várijn 1/Vákkijn 1/Vuonajn 1 jali Várijn 2/Vákkijn 2/Vuonajn 2*.

Oahppe gudi álggi sámegieláhpádušajn 5.-7. jahkedásen, álggi máhtudakmihtoj ja árvustallamij 1. dáse mañnela. Dánna hiehpá buoremusát álgget *Várijn 2/Vákkijn 2/Vuonajn 2*. Vijdábut máhtti joarkket *Váriin 3/Vákkijn 3/Vuonain 3*, ja máhtudakmihtoj ja árvustallamij 2. dáse mañnela avta jali guovte jage birán.

Oahppe gudi álggi sámegieláhpádušajn nuorajdásen, álggi aj 1. dásijn. Sij galggi árvustaláduvvat 3. dáse milta gá hiejtta 10. dásen sáemmi buohtalasj oahppij gudi li árabut álggám. Dájda oahppijda ij la dávk VVV buoremus oahppogirje álgget áhpádušmáj: Gárvvidus ádálggijda nuorajskávládásáj buorebut hiehpá. Valla jus sihtá dá oahppe galggi oadtjot barggat muhtem temájn sáemmi gá dá iehtjáda juohkusin, de li miján buorre átsádallama. Máhtti sáemmi bále barggat ási *Várijn 2/Vákkijn 2/Vuonajn 2* vaj oahppi vuodulasj moallánagájt bájnoj, biktasij, læjrrasaje, vuossaj ja álggodájmaj birra. Gávnnuji aj biele girrijn *Várijn 3/Vákkijn 3/Vuonajn 3*, ma li hiebadum álggijda. Nuppát jahke sámegieláhpádušán, de máhtti ienemus oasse álgget girrij *Várijn 3/Vákkijn 3/Vuonajn 3*, ja ihkap aj *Várijn 4/Vákkijn 4/Vuonajn 4*

maŋemus jage jus li álggám sámegielaáhpádušájn 8. klásson, jali jus li mávtuga. Dá li árvustallama majt áhpádušájn ja oahppe vierttiji aktan dahkat oahppe progresjávna ja mávtástuhttema milta.

VVV:a baktu máhtti oahppe barggat moatteláhkáj máhtudakmihtoj sámegiela 2 ja sámegiela 3, valla gá fága sisadno ij dássju defineriduvá máhtudakmihtoj, de ij divna sisadno VVV:an gávvida njuolggá máhtudakmihtoj. VVV:a sisadno l dagu ávdđála tjielggiduvvam badjásasj oase, fága guovdásj árvo ja vuodotjehpuđagá, vuodon, valla máhtudakmihtoj baktu álliduvvá. Sisanon la aj progresjávna mij la tjanáduš máhtudakmihtojda: Jo1:an 2 oahppe oahppi duola degu lávdagoade birra, luonndonammadusá, ládde, guollára, sjatto ja juhtusa váj máhtti ságastallat gávva, tevstaj ja birrasij birra (máhtudakmihto sámegiela 2 2. jahkedáse maŋela) ja láhkát ja tjielggasit gávnnat diedojt tevstaj (máhtudakmihto sámegiela 2 4. jahkedáse maŋela). Gá sij spállaprinšihpa diehti ádásis iejvviji dajt sámmi ássijit Jáhkámáhen 3, galggi sij adnet dav majt ávdđála li oahppam, tjielggitjit ja ávdđánbuvtátjit duov dáv ássjev (máhtudakmihto 7. jahkedáse maŋela). FVL4:an galggi sij vijdábut ávdđánbuktet ja tjielggit ietjasa vuojnojt temáj birra, jali ietja dahkat duov dáv tevstav tjielgga struktuvrajn ja aktivuodajn (máhtudakmihto sámegiela 2 10. jahkedáse maŋela).

Álgon juohkka oahppijirjen vuosedip oahppamulmijt ma gulluji máhtudakmihtojda LK20. Oahppamulme gulluji ávdešusát oahppijda gudi barggi girjijn (ij áhpádušájn), ja de usjudallap da vierttiji liehket ienebu konkrehtha gá máhtudakulme. Vijdábut sihtap tjalmostahttet at máhtteš barggat daj sámmi, ja aktisasj ulmij vuosstáj, juska tjuovvop duov dáv plánav duojna dájna moalgedimvuogijn máhtudakmihtoj. Duoden lip átsádallam at vissa tiemájn, de máhtti sámegiela 3-oahppe gudi sierraláhkáj berusti, oahppat sámmi álov gá sámegiela 2-oahppe.

Máhtudakmihto maj barggap juohkka oahppijirjen, tjalmostuvvi álgon temaspesifihkka ásišn dán áhpádušájn. Danna lip válldám maŋen sámegiela 2 máhtudakmihtoj, ja dav «lagámuš» sámegiela 3-dásev vaj vuojná ælla nav stuor sieradusá sámegiela 2 ja sámegiela 3 gaskan. Oahppijit gudi li vuoleš sámegiela 3-dášen, viertti oajvvadit vaj barggi vuoleš dášen VVV girjen nav gáktu lip badjelin tjielggim. Danna aj sjaddi duoddeábnnasa ájnas lasáduš.

Árvustallat bargadahttijn

Tjielggidusá árvustallamis bargadahttijn nágin máhtudakmihtoj li ádđ LK:an 2020, ja galggi viehkedit áhpádušájn ávdešit ja ávdđánahttet

máhtudagáv fágan. Danna tjielggiduvvá duon dán láhkáj gáktu oahppe máhtti vuosedip ja ávdđánahttet máhtudagáv fágan, ja dajt vuogijt dábdđáš máhtudakmihtoj. Dættoduvvá áhpádušájn la vælggogisvuohtha *dileš láhtjet oahppij oassálasstemij ja arvusmahttet oahppamiellaj málsudahkes barggamvuogij baktu.*

Usjudallap da moattelágásj dahkamušá VVV:an, le buorre álggo dási, danen gá da vaddi oahppijda máhttelisvuodav oahppat ja máhtudagáv vuosedip iesjuhttik láhkáj. Duodenævo vaddi ienep máhttelisvuodajt varierit. Bieles-bælláj-bagádušájn juohkka girjáj lip válldám maŋen «báksajt» gávna lip vuosedip maŋen lip tjalmostahttam ájggomusáv duojna dájna bielišn/dahkamušájn, diehttelis oasseulmijt maŋenagi oahppamprosessan. Da máhtti viehkken dunji gut la áhpádušájn gá galga oahppijda buktet vuojnojt bargadahttijn. Máhtta liehket ávkálasj oahppijit diedulattjan dahkat oasseulmijda. Dan diehti máhtti árvustallat ietjasa bargov, jali aktan árvustallat nubbe nuppeš. Áhpádušájn juohkka girjáj gávna duodde doarjja árvustallambarggij.

8. Pedagogalasj vuodoájádusá

Ájgij tjadá l giellaáhpadi bme skávlán bájnndum duot dát teorijas ja oahppamvuoges. Giellaáhpadi bme, sæmme gå ietjá áhpadi bme skávlán, le bájnndum ájggásasj áhpadi mvuojnojs , ja gávnnuji moadda teorija, modella ja vuoge. VVV la dagádum duot dát guoradallam áhpadi mvuohke vuodon. Gå dá kombineriduvvi átsádallam máhtudagájn, hiebadimijn, gæhttaladdamijn ja árvustallamijn, vaddá buorre máhttelisvuodajt báhtusijda. Ij la máhttelis dánna dáj tjeignodit, valla ánigattjat gæhttalit nammadit muhtem ájádusájt ma li viehkken hábbmim VVV:av.

Giellavuojnno ja áhpadusteorija

Oahppopládnatjoahkke vuodon la **dájmalasj giellavuojnno** mij subtsas mijá giella l ájnnsamos sosiála, kognitivva ja emosjonell vædtsak (Aasen 2016). Adnep dav vaj bohtá ávkken duon dán guládallam dilen: avtastallat, oahppat, ájádallat, vuosedit majt dábddáp, sávvp ja majt majt dárbaht. Dát giellavuojnno bohtá tjeiggasit vuojnnsij máhtudakmihtojn. Dánna gájbbet aktijvalasj oahppijit gudi galggi buojkulvissan *oassálasstet, ávddánbuktet ja tjeilggit, guoradallat ja ávddánbuktet, gulldalit ja ságastallat*. Divna dá li dájma ma gájbbedi avtastallamav nuppij.

Máhtudakmihtojn máhtta aj gávnnat **systemáhtalasj giellavuojnno** gánná berustip giella hámev, ja gæhttjap gielav systiebman. Dánna l dábálasj adnet niellja oajvvekatgorija: fonologijjav (oahppo giellajienajs), morfologijjav (oahppo gáktu bágo li dagádum), syntáksa (oahppo gáktu bágojt aktij tjadnat hállamvuogijda ja gárgadisájdá) ja tækstalingvistihka (oahppo gáktu dahkat tevstajt). Buojkulvis máhtta nammadit oahppijit gudi galggi máhttet *stáhkát ja sjuggelit barggat giellajienaj, tjuovvot njuolgasusájt njuolggatjállemis, báhkossájdamijs ja gárgadisstruktuvrajs*, ja dahkat moattelágásj tevstajt tjeilgga struktuvrajn ja aktijvuodajn. Ij la ájnas divna oahppe galggi máhttet giellajienajt ja njuolgasusájt, farra galggi adnet dajt gå galggi javllat juojddá, namálattjat ávddánbuktet sisanov.

Dájmalasj giellavuojnno bohtá **sosiokultuvralasj oahppamteorijas, gáhtjodum la aj sosiála konstruktivisma**, ja vuodo l ruossja psykolávvggá Lev Vygotsky (1896-1934). Vygotskya teorija l duon dán láhkáj muodugasj sveitsár filosofa ja psykolávvgá Jean Piaget (1896-1980) gut la gávnam **konstruktivistalasj oahppamteorijjav majt aj gáhttju kognitiv konstruktivisme**. Huoman la sieradus: Piaget tjuottjot oahppa l individuála, kognitivva prosæssa gánná sán guhti iesj galggá oahppat viertti gárvedit aktijvalattjat moattelágásj stimulijjav álggolis. Vygotsky mielas la máhtudahka juoga mij bohtá sosialalattjat, ja oahppo l danen

sosiokulturell doajmma gánná gielalasj dahkamuhá li ájnna. Vygotsky almodij aj teorijjav proksimála ávddánimijn (utviklingssonen) mjisierat dav majt mánná aktu nahká, ja dav majt mánná nahká viehkijn ja dárjajn iehtjádijs. Pedogogihkan gæhttalip ávkkít dáv ávddánimev vaj oahppij rájá álu dassaluvvi ádá ulmijda. Differensiering ja hiebadum áhpados sjáddá guovdásj elemænnta áhpadosán danen gå mánájn ij la sæmme máhtukvuohka (Imsen 2012).

VVV:an barggap vaj giella sjáddá dájmalasj, valla gæhttjap systemajda ma li buorre vædtsagin gå galggap ulmev jáksát. Doarjop Vygotskya ja sosiokultuvralasj oahppamteorijjav gå gáhttjop duon dán aktisasbarggij ja dahkamuhájda álggon ja sinna. Sæmme bále le ávkálasj dahkat individuála láhkám- ja tjállemdahkamusájt, ja ávkálasj la dajt systematisierit, gárvedit ja dahkat oahppamævojt allasisá, Piagetsa kognitivva áhpadusteorija milta. Dálusj ienjils báhkotsobme mij tjeilggi vargga sæmme, «You can lead a horse to water, but you can't make him drink». Dánna máhttep vuojnnet parallellajt tjeiktjamsaljon: Bálotjiekte hárrjidalli aktan, ja nuppe nuppijt dahki tjeiepebu, ja ájggomus la galggi doajmmat buoragit juohkusin. Madi hárrjidalli aktan, de ávdedi aj ietjasa individuála tjehpudagájt. Duodden aktan hárrjidallamij saljon, de hárrjidalli juohkkahasj gievrrudagáv, kondisjávnav ja tekniikav tjeiktjamsaljo álggolin. Nav usjudallap la aj giellaáhpadosán: Oahppe gudi barggi aktijvalattjat báhkoboannudagájn, ja dádjadit oahppat struktuvrav (buojkulvissan værbba- ja substantivvasájádimit), bohtá ávkken gå manjela galggi juojddá giehttot sámegeillaj duon dán guládallam dilen.

Nubbegiellaoahppa

Majt javllá liehket sámegeielak? Jali: Majt sihtá javllat gielav máhttet? Gielladidaktisk aktijvuodan, javllap oahppij giellatjehpudahka l gálmát elementas: hábme, sisadno (semantikk) ja adno (pragmatikk), ja dá gulluji aktan, ja vájkkudi nubbe nuppev. Dábddáp dáj gálmámá elementajt giellavuojnno teorijas. Jus oahppe galggá adnet gielav ávkálattjat, viertti buktet divna gálmámá bieie gielas. Gå nuppij ságasta, de buojkulvissan ij la nuoges máhttet moadda bágo jus i diede gáktu galga bágojt tjadnat aktij jali gáktu galga javllat. Ij ga viehkeda juska oahppen la állu máhtudahka, jali moadda ájádusá avta tiemá birra, jus sujna ij la báhkoboannudahka . Monsen ja Randen (2017) dættot gå nuppev gielav áhpa, de vierttiji dajt gálmámá elementajt ámastit.

Dát máhtta tjanáduvvat dutkamij mij vuoset ienemus oasse oahppi nuppev gielav állu ietjáláhkáj ienni gå vuostasj gielav (Kjelaas 2018). Divna mánájn li dábálattjat juo vuodo elementa ietjasa vuostasj gielan nielle jagágin. Oahppam mánná ietjastis gå mánáv arvusmahtti ja avtastallá æjgádj, oarbenij ja iehtjádij máná birrusin. Nubbe giella vas áhpaduvvá duon dán láhkáj ulmutjis ulmutjij, ja dan dássáj gási guhtik jáksá, varieri. Ienemus oasse oahppijs gænna l sámegeilla nubbegiellan, e jávsá sæmme dássáj gå iednegielan, ja e ga sæmme

dássáj gá ieŋŋilsgielan. E oattjo sæmme gielalásj arvusmahttemav majt oadtju dárruj ja ieŋŋilsij, gielajt majt agev gulli sebrudagán. Moaddá-sijda li da ájnna sámegeiltijma majt skávlán, ájnna majt gulli gielas.

Oahppat nuppev gielav la ienebut tjanádum birrasij, ienni gá oahppat vuostasjgielav, usjudallap viertti systiebma ja buorre pedagoga-lásj gárvedibme - ja viertti adnuj válldet divna oahpponævojt majt máhtá gá gielav áhpada, sæmme vuostasjgielan aj. Dát la buojkulvissan sivva gá dahkamusáj vuolen oahppijgirrijn li tevsta dárogiellaj, ja dahkamusá báhkooahppamij, ja mijá mielas állu riehta gá oase áhpadimes álgguskávlán li dárogiellaj.

NOU:an 2016: 18 Vájmogiella, vuoset dutkamijt Todal (1998), Svonni (1993) ja Hirvonen (2003) gudi buohtastahti nuppát giellaáhpadimev duon dán lándan. Vuosedi oahppe Vuonan ja Svierigin gudi li oadtjum áhpadimev nuppát giellaj, ælla sjaddam dájmalasj guovtegielaga. Ietjá unneplágo sebrudagán li boahám guhkebu, sierraláhkáj mij gullu maori New Zealándan, baskisk Spanián, ja Walisisk Storbritanián. Colin Bakers (2011) teorija **nanos ja rasjes áhpadusmodellajs** aneduvvi tjielggidussan. Dáppen lip tjuovvum ienemusát rasjes modellav, mij sihtá javllat oahppe li oadtjum gallegasj tijma vahkkuj (fáhka- ja tjiemmajuohko oahppopládnatjoahkken la vuodon), ja divna ietjá áhpadibme ja guládallam la læhkám dárogiellaj. Danna gánná li buorebut vuorbástuvvam, adnám li nanos modellav mij javllá unneplágo giella majt galggi oahppat, le læhkám anon ietjá fágajin vaj tjiemmaláhko lassán. Baker gáhttu nanos giellamodellav «immersion», báhko mij la járggáluvvam dárogiellaj **«giellalávvgom»**. Giellalávvgom-áhpadusán la gájkka áhpadus oahppamgiellaj, dav gielav majt oahppe galggi oahppat, ietjá gielav gá iednegielav. Ájádus la «lávguidit» oahppijit gielan, ja vuorddemus la oahppe ietja galggi adnet elementajt oahppamgielas váni vuostasjgiela dárja baktu. Gáktu vuorbástuvvat dájna vuogijn, le tjanádum oahppij állesvuohat, mávtástuhttemij ja vuodjamtjeh-pudahkaj, sihtá javllat sijá dábálasj gielladássáj ja iememáhttu. Mijá átsádallamij milta, ij la giellalávkkom buoremus ávkke giellaj jus áhpadibme l dássju sámegeiellaj. Dáv doarjju aj Egeberg (2016) guhti oajvvat **aktijvalasj iednegieloahppamav** baktu oahppijda gænna l giella nievret ávddánam. Øzerk (2006) tjielggi moadda risikofaktávrá ma værámusát máhtti giellalávvgomav «fælladit».

Dájma ma iednegiellaj tjadáduvvi álgadi giellamáhtudagás majt oahppe juo iednegielas adni, ja máhtá aktijvalattjat liehket viehken nuppátgiellaáhpadimen. Dát gullu vas aktisattjat giellavuojnojn gánná vuojnne moattegielak máhtudagáv aktisasj gielalásj máhtudahkan. Dát vuojnno tjielggiduvvá Jim Cummins (1984) baktu. Jiegnameta-fávrrá: Jiegnavárre l avtat, guovtet jali moattet varretjáhkás mij ihtá merratjáhtjegieran, valla tjátje vuolen li da vuodo aktij. Gá gehtja dav giellaværáldin, de dát aktisasj vuodo l máhtudagás gielajs, ja tjehpudahka gielajn. Tjáhká li da majt vuojná gielajs. Miján la tjáhká vuostasjgiella, mij la dárogiella, akta tjáhká l sámegeiella nubbengeiellan, ja akta tjáhká ieŋŋilsgiella. Dajda oahppijda gænna l amásgiella duodden, buojkulvissan ruossjagiella, máhttep dav duoddit ájn avtajn tjáhkáj.

Cummins jiegnametafávrrá ja tjielggidus moattegielak máhtudagás, la aj ávddánahkem Vygotskya teorijajs gielajs ja ájádusájs (Øzerk 2016). Aktisasj vuodo l ienemusát ávddánam vuostasjgiela baktu, valla giela gaskanisá vájkkudi nubbe nuppev gielav, ja navti divna giellaáhpadusá nanniji divna gielajt. Hæhttu diedon liehket jæbdddasasj, ja majt lip nammadum ávddála, de vuojnne guokta-gálmma tijma vahkkuj ij la nuoges nuppátgiella áhpadibmáj.

CLIL (Content & Language Integrated Learning)4 la alternatijvva giella-lávvgomij. Metávdá l anedum vaj lasedi tjiemmalágov giellafágajin, ja dánna l giellaoahppam lahka tjanádum oahppat fágasasj sisano. Oahppe oahppi buojkulvissan histávrá jali luonndofágav ieŋŋilsgielajn. Ulme l lasedit máhtudagáv fágan ja gielan. Juska dáv oahppamvuogev li adnám áhpadimen amásgielajn degu ieŋŋils, dujska ja fránska gielajn, de la ihkap dát lahkanibme giellaáhpadussaj mij la midjij lagámus VVV:an. Mij ep kombineri giellaáhpadimev avtajn fágajin, valla vijdedip rámmajt giellaáhpadusán fágajgasskasattjat gánná ep jur sámegeiltijmajt ane, valla muhttijn aj tjiemajt válldep ietjá fágajgasskasasj tjiemajs. Gá lågá tevstajt duon dán bielen, ja oassálasstá álgguskávlán duon dán sajen, tjadnap giellaáhpadimev dájmajda duon dán fágan ja tiemájn ma li luondulattja dajin bájkijn. Ja juska tiemá li fágajgasskasattja, de oadtju oahppe barggat ájggeguovddelis máhtudakulmuj sámegeiella nubbengeiella fágajin álgguskávlán ja manŋela sámelijmájn klássalanjájn. Jus dáv galggap nahkat tjuovvot, de adnep moattelágásj barggovuogev ja viehkenævojt.

Buojkulvissan máhttep nammadit hárijidallat inesijvav ja illatijvav madi oahppap bájkkenamájt, danen gá luondulattjat gullu aktij: Mij dárba-hip dádjadit inesijvav gá galggap giehttot gánná lip mannam, ja dárba-hip illativav gá galggap giehttot gási sihtap mannat jali vádtset. Midjij la ájnas at áhpadus viertti hiebaduvvat oahppijjuohkusij, de la ájnas hiebadit duov dáv pedagógálasj hámev.

Scaffolding

Scaffolding, jali stillasbygging dárogiellaj, le moallánakko mij la dábálattjat adnet doarjjan duon dán oahppamvuogen. Moallánakko boahat Jerome Bruneris, mij vattij Vygotskya teorijaj (om den nærmeste utviklingssona) pedagogalásj sisanov. Scaffolding la metafávrrá mij vuoset stilása li ájnas viehkevedtsaga gá biggiji, stilásaj baktu máhtti biggára barggat majt ællim máhttet barggat stilásaj dagi. Klássalanjá máhtá stilása sjaddat oahppovædtsak oahppijda didaktisk vædtsak oahppij oahppamij (Imsen 2012) Klássalanjá- jali álgguskávlá stilásan ij la tjanádum hábme,

valla VVV:ajn biggip stilásajt buojkulvis bájnndum illustrasjavnáj ja gáváj, duoj dáj hárijidallamdahkamusáj ja duodden plánsaj, budáldimdahkamusáj ja spelaj. Áhpadiddjijbagádusán gávná áhpadiddje oajvvadusájt ienep stilásabiggimij, ja aktisasjbargoj baktu máhtti oahppe doajmmat stilásan nuppijda. Gá la oasse áhpadimes VVV:an

álggon, de la dat oasse stilássabiggimis danen gá dájddoávasti-bme, vásádusá ja praktihkalasj dájma máhtti liehket doarjjan, ja mávtástuhttem oahppamij.

Oahppamstijla

Gå buvtadijma VVV:av, de la duot dát oahppamstijlla læhkám oassen gá stilásav biggijma. Vuodo oahppamstijlaj berustibmáj boahdá pedagogalasj dutkamis 1900-lågo hæjton. Willing (1987) sieradij oahppijit gænna lidjin holistalasj ja analytalasj vaddása, Reid (1987) ávdđánbuvtij niellja sierralágásj oahppamstijla ma vuosedi oahppe máhtti oahppat duon dán láhkáj, ja Gardner (1993) ávdđánbuvtij ietjas moatteoajvålasjteorijjav (mangeintelligensteori (MI). Dunn ja Dunna oahppamstijllamodælla l akta dajs dåbdos teorijjajs oahppostijlaj birra uddni, ja danna l aktijvuoha teorijjajda ma li juo nammadum badjelin. Modælla vuoset vihtta sierralágásj dimensjåvnå ma definieriji oahppe oahppamstijlav (Dunn ja Griggs, 2004, danna vuoset Imsenav 2012): :

- Birásfåktåvrå (jiedna, tjuovgga ja temperatuvrra)
- Dåbdo (motivasjåvnå, sávresvuoha ja ávdåsvåstådus)
- Sosiolåvggålasj faktåvrå (jus sihti galluga- jali aktan barggat)
- Fyisolåvggålasj faktåvrå (biejvverytma (døgnrytme), dárbbu biebmojda ja labudit, ja jus sihti vuojnnet (visuell), gulldalit (auditiv) taktijla ja kinetalasj oadjodibme)
- Psykolåvggålasj oahppamprosæssa (organisierit máhtudagáv)

Dáj teorijjaj baktu, li moadda faktåvrå ma vájkkudi oahppij oahppamav, valla aj vaddi moadda oajvvadusá gåktu hiebadit åhpadimev. Várijn, vákkijn ja vuonajn lip gæhttjalam vieledit muhtem dajs faktåvråjs. Álggokåvllå vaddå moadda buorre máhttelisvuoda tjalmostit duov dáv intelligensav ja tjehpudagáv danen gá dat vaddå duov dáv ådjusav mij goasská åhpadusbirrasij. Dát aj máhttå mávtåstuhttet ja rahpá barggovoogijda ja dahkamusájda duon dán åjgen jånndurin. Danen gá ohppamnævo, barggovooge ja dahkamusá li moattelågátja, de divna oahppe dåbdi sidjij hiehpå muhtem dajs oahppamvuogijs. Buojkulvis::

Visuålasj oahppe gåvnnå sierralåhkáj åvkev dájddoåvastimes ålggokåvlån, dajs moadda bájnnogåvåjs ja tevstajs oahppijirijijn, plånsjajn ja båkooahppamkårtåjn.

Auditijvalasj oahppe gåvnnå sierralåhkáj åvkev njålmålasj giellaanos ålggokåvlån ja klåssalanjån: sågastallamijn, dramatiserimijn, låvllagijn ja lågådallamijn gå sån hæhttu gulldalit iehtjådijt, ja iesj oassålasstet aktijvalattjat.

Kinestietalasj oahppe årvvedahtte máhttå oahppat ienemusåt ålggokåvllå dájmajs, namålattjat gå giellaoahppamav tjadnap praktihkalasj

dahkamusájda duola dagu buojkulvissan suhkat, tjoallit guolijt, muorjijt, muorrit, biergov tjuohppat jali ståhkamdåjmaj baktu madi gielajn hárjtidalli. Álggodåjmaj tiemåspesifihkka åsijn dán åhpadusbagådusån, li tjåledum moadda oajvvadusá dákkår dahkamusájda. Klåssalanjån máhtti dramådahkamusá, låvllomstånkusa ja giellakårtå viehkeedit labudibmáj, mij aj viehket arvusmahttet kinestietalasj oahppev oahppamprosessan.

Taktilelasj oahppe arvusmahttå aj ålov dajs sæmmi gå kinestietalasj oahppe, ålggon máhttå duohttat biebmojt, sjattojt, guolijt, muorjijt ja ietjå elementajt ma li guovdåtjin ålggodåjmajn. Klåssan sån vuojnnet ienemusåt arvusmahttå tjållembaroj barggat, giellaarvusmahttemkårtåj ja bræhttaspelaj.

Spiralprinsihppa

Bruner, guhti l gåvnadam nammadusåv scaffolding, gåvnadam la aj dav gåhtjos spirållaprinshpav, majt li ålov Vuona skåvlåjn adnåm. Åjå-dus dán prinsihpa duogen la oahppe máhtti ietjå båle sæmmi tiemåjn barggat mañenagi gå vuorasappo sjaddi, valla ålu gåssjelap tiemåj baktu. Lijkkup råkav metafåvrrån gå tjeilggip gåktu lip adnåm spiralprinsihpav ja Bruners åjådusåjt Scaffoldingis VVV:an::

Gå roahkka l våljidum Gåjvuona suohkangalbbaj, de subtsas dat la åjnas merrasåmij guovlojn. Roahkka l åjnas barggovædtsak jus galga hullojt bådnet låjggen. Sæmmilåhkáj gå roahkka l vædtsak mij la sierralåhkáj dagådum dasi masi galggå, de usjudallap buorre såmegielåhpadusån hæhttuji buorre vædtsaga. Vuodon vierttiji buorre ja snivva gårvedum oahpponævo ma aktan hiehpi. Råhka dagi ælla låjge, valla roahkka aktu ij máhte låjgev bådnet. Dárbbu l hullojs,-soabmåsav guhti máhttå bådnet – valla ållu åvdemusåt, tjeihpes ulmutjav gut bagåt suv guhti galggå bådnet hullojt låjggen.

Dån aktijvuodan li hullo gåvvån oahppij iememåhttuj båkoboanndudagås ja giellamåhtudagås. Muhtemijn la viek ållo hullojs gå skåvllåj ålggi, iehtjådijn la binnep jali ij åvvånis mige. Muhtema li ihkap hullojt kårigohtåm, sij li juo giehppis gårgadisåj ålggám åvdås såmegielåhpadusåjn ålggi. Åhpadiddje barggo l gårvedit, våjku man ålov máhtti åvdutjis, bådnet hullojt låjggen. Sijån gejn ælla hullo, hæhttuji dajt skåvlån oadtjot, ja mañenagi galggi oahppat gåktu galggi hulloj barggat, vaj máhtti dajs dahkat duov dáv. Muhtema dárbahe viek ållo viehkev, iehtjåda binnebu, valla oahppe ietja galggi bådnet. Åhpadiddje l bagådalle, ja nådo symboliseri giellamåhtudagáv ja oahppoplåna ulmijt. Vuostasj jagijt la nådo unnagasj, valla skåvllåjagij nalluj galggå nådo stuorrot ja stuorrot. Mañenagi gå nådo stuorru ja låjgge kvalitietta sjaddå buorep, de oattjo tjåppa duoijt hullojs: Bågojs sjaddi gårgadiså, ja gårgadiså njålmålasj ja tjålålasj tevstajda ma mañenagi guhku ja gassjelappo sjaddi. Åhpadiddje máhtti oahppijda vaddet råkav, hullojt ja kårajt, ja sijåv bagådit gåktu galggi låjgev

bádnnet, valla oahppe iesj viertti dárkkelit ájádallat: letja vierttiji adnet ábnnasijt, vædtsagijt ja bagádusáv gáktu kárrit, bádnnet, gádet jali snjissjkot lággev. Dánna lip vas ruopptot konstruktijvalasj ájádallamin.

VVV:an spiralprinsihppa jáhtuj biejaduvvá degu ráhkajuvlla mij manná birra ja birra, jali lággenádo masi giesa lággev mij la juo ávdu-tjis. Usjudallap jus galga ulmijt jáksát ulmijt LK20:n, ep máhte avtav ulmev állit avtan jagen, ja de ietjá ulmev nuppe jahkáj. Vierttip bargadit guhkep ájgev, ja máhttsat vas sæmme tiebmáj moaddi, valla moatteláhkáj ja duon dán dásen. Buojkulvissan máhttep nammadit *Vuonajn* girjen la oahppamulmme nuppát klássagijda, galggi máhttet sámezielbágojt návste ja vanntsa ja guokta nuorreguole. Gasskadásen galggá dát vijdeduvvat guol-limvædtsagijda ja ienep guolijda, madi nuorajskávláoahppe galggá máhttet subtsastit árbbedábálasj vuodnaguollima birra ja ájádallat guoddelis ávddánimes. Ulmme dájna áhpadusájn la tjiegnodimoahppam ja progresjávnná, giellamáhtudahka ja dádjadus tiemás, le juoga mij ávddán ájgij tjadá.

Roahkka I ájnas barggovædtsak ja gærrás symbávlá Gáivuonagijda.

9. Dábálasj praktihkalasj ráde gáktu gárvedit álggoscávláv ja tjadádit álggobargojt

Gá la álggoscávlá jali tiebmábiejve ja gá galga idjadit luondon, tjuovvu stuor barggo mij gájbbet állo gárvedimev ja moadda ressursa jus galggá vuorbástuvvat. Moadda faktávrá ma vájkkudi gárvedimáj ja tjadádimáj, buojkulvis galla oahppe li, álldarijt tjoahkkáj biedjat, tjoahkkáj biedjat oahppijt gielladási milta, jus galggi idjadit jali e, man állo ressursa gá ájádala økonomijjav ja barggijt gudi máhtti oassálasstet. Dájna duogátjin la gássjel buktet konkrehta rádiit ja tjielggidusájt gáktu máhttebihtit buoremusát tjuovvot dav bargov mij la gárvedum. Máhttep dássju subtsastit gáktu mijá skávlán tjoavddi muhtem hásstalusájt, ja doajvov mijá vásádusá báhti ávkken iehtjádijda.

Munnu mielas vierttiji divna sláj álggoscávlá, vájku man guhke ja gáktu organiserit, juogeduvvat vidá oassáj.

Da vihtta oase gulluji aktan, ja divna li tjanádum nubbe nubbáj jus barggo galggá vuorbástuvvat praktihkalattjat, ja gá usjudalá oahppe galggi buoremusát ávkkit áhpadimes.

Gárvedimoase sisanon la sihke skávlá dábálasj aktisasjgárvedibme rámmafaktávráj ja dájmaj gáktuj, ja juohkka ájnna áhpadiddje gárvedibme ásijs sosiála dájmajn ja áhpadimijn.

Konkrehta oajvvadusá gárvedibmáj ja tjadádibmáj duon dán áhpa-dimgárvidussaj, boahtá tiebmá- ja spesifihkka ásijn. Dán kapihttalinn sihtapsubstastit binnitjav dábálasj gárvedimijn.

Dábálasj gárvedibme viertti tjadáduvvat ávddál álggoscávlá. Dánna viertti skávlá vuostak guorrasit rámmafaktávráj ja tjalmosit fágalsj ja pedagogalsj áhpadimev. Stuoramus oasev gárvedimes barggap aktan juohkusijn: M-juogos: 1.-4. jahkedásen, G-juogos: 5.-7. jahkedásen ja N-juogos: 8.-10. jahkedásen. Vierttip aj æjvvalit tiebmá gasskasattjat tjielgadittjat ájgev aktisasj dájmaida ja juohket ressursajt, buojkulvis sámegielaáhpaddijit ja iehtjádijt gejn la sierralágásj máhtudahka majt ienebu sihti ávkkitt. Ájnnaamos gatjálvisá li:

- Gudi galggi sæbrat
- Gánná galggá álggoscávlá liehket?
- Goassa?
- Majt oahppe galggi oahppat?
- Manen galggi dav oahppat?
- Gáktu galggi dav oahppat?

Ja duodden vierttiji moadda praktihkalsj ássje mierreduvvat, duola degu: suvddet, idjadit, hivsiga vidjurijt, biebmajt russtit, ávdásvásstádusáv dárkkelis gárvedimes ja gáktu tjadádit, báttájt barggijda, æjgátoassálasstem, diedo æjgáidjida – ja gájk ávdemusát, majt sihtap tjalmosit: gáktu tjadádit buorre sámegielaáhpaddusáv álggoscávlán.

Gá ienemus oasse oahppijn la sámegielaáhpaddus, de dádjada skávlán la sámegiella «dábálasj». Danen de sjaddá sámegielaáhpaddus luondulasj oasse oahppij skávlábievev: Sámegiella gullu ja vuojnnu, ij dássju sidjij gænna l sámegiella, valla aj áhpadiddijida ja æjgáidjida gudi guossidi skávlán. Dát gávát aj læjrraskávlán.

Læjrraskávlán la dábálasj duojna dájna dájmajn fáhkagasskasattjat, álu tjalmosti luonndofágav ja sebrudakfágav. Ij la mige mij hieret dakkár dájmajt adnet giellaoahppamin, gá moadda dajs dájmajs aj máhtá adnet gá galga jáksát ulmijt oahppoplánan sámegiellan.

Tjadádit duov dáv dájma, gielav tjalmostahttet ja gielav ávkkitt, le gatjálvis galla sámegiell ressurasa li, ja gáktu oahppij juohkusav tjoahkkáj biedjat giella hárráj:

- Jus oahppij juogos la dássju oahppijs gudi li válljim sámegiellav, de máhtti divna dájma ja divna áhpadibme sámegiellaj, valla doarjjet dárogielajn danna gánná l dárbbu.
- Jus oahppij juogos la segadum ja ienemus oahppijn la sámegiella (degu Olmmáivákke skávlán), de máhttep tjoahkkitt sámegielloahppijit avta jali moatte juohkusij ja vaddet parallella áhpadimbáttájt sámegiellaj ja dárogiejjaj. Dánna vierttiji sámegielaáhpaddij buoragit aktan barggat, ja ihkap iehtjádijs (æjgáidjij, ietjá áhpadiddijij) viehkev oadtjot vaj buorre áhpadibme sjaddá. Ij la ulmme divna dájma galggi sámegiellaj tjadáduvvat,

gássjel la dav tjadádit praktihkalattjat, valla nav álov gá máhttelis jus li ressurasa. Ájnna la aj «friddjabáttáv» sámegiellav gá usjudalá sosiála aktavuodav juohkusijn. Muhtem juogodahkamusá máhtti segaduvvat gielalattjat, muhtem dahkamusá sámegiellaj ja muhtem dahkamusá dárogiejjaj (buojkulvissaj rebusdahkamusá jali násstedahkamusá), vaj oahppe gænna l sámegiella ja oahppe gænna ij la sámegiella hæhttuji aktan barggat vaj gávnni aktisasj vásstádusájt. Dákkir organiserim la aj buorren dájna gá sij gudi ælla sámegiellav válljim, galggi aj oahpástuvvat muhtem sámé bágoj ja moallánahkkoj.

- Jus li dássju nágin sámegielloahppe avta juohkusijn dárogiejjaj siegen, vierttiji oahppe oassálasstet stáhkusijda ja dájmaida «dáj nuppij» siegen, gá la ájnna sosiálaattjat læjrraskávlán. Gá li fágalsj dájma de vierttiji sámegielloahppe aktan liehket (jus álldara bieles la stuor sieradus), ja sámegielaáhpaddij tjuovvu sijáv ja sámás nav álov gá máhttelis. Buorre l aj jus sámegielljuogos ja áhpadiddij máhtti gárvedit avtav jali ienep dájmajt majt divna tjadádi sámegiellaj (buojkulvis stáhkusij, lávllagijt, dahkamusájt sámé bájkkenamáj).

Ienep oajvvadusá gávnnuaji aj gielladájmaida dajn tiebmáspesifihkka ásijn álggobargo vuolen. Dánna li oajvvadusá dájmaida, makkár ávddábargov dij áhpadiddij vierttibit dahkat, ja oajvvadusá gáktu máhttep dájmajt adnet giellaoahppamin.

Mij lip vásedam æjgáda, áhko ja ádjá jali æddnu/tjietje ja muodá/ goaske máhtti liehket buorre ressurasa manojn, valla ájnna la sijáv juo integrerit gárvedimoasen. Ep máhte vuorddet famillja galggá sæbrat giellaáhpaddibmáj gá sihtap, ja dan dássáj gási sihtap, gá ep la gárvedam ja sjehtadam juo ávdebut. Danen la ájnna rádjat gatjálvisáv ájge bále vaj diehtep galles máhtti oassálasstet. Mij oajvvadip aj ánjgasj tjáhkamev sijáv gudi galggi oassálasstet, gánná giehttop majt lip gárvedam, ja makkár viehkev vuorddep ja sávva viehkijs. Dan láhkáj dábdid sij li siegen, ja sihti vállidet ienep ávdásvásstádusáv ienni gá soajtti «guovladit». Ájnna la ságastit oahppij gielalassj dásij ja gielalassj ulmij birra, vaj viehke e sámásta ilá ruvva ja oahppij «ájvij badjel».

Ávddábarggo l dat barggo majt oahppe skávlán barggi ávddál álggoscávlá álggá. – vaj buoremusát gárvedit ja oahppijda sjaddi buoremus oahppambáhtusa áhpadusáv álggon. **Álggobargov** definerip praktihkalsj dahkamusan, lágádallama ja sosiálalassj dájma álggoscávlán, ja **manjebarggo** l njálmálasj ja tjállalassj hárijidallamdahkamusá majna barggi skávlán. Dán gálmán oasen mij la juo nammadum, ij la sæmme sisadno dajn 12 oahppij girjijn, dá oase tjielggiduvvi lagábut tiebmá- ja dássepesifihkka ásijn dán áhpadiddijbagádusán.

Árvustallamdásse l vidát ja manjemus dásse, ja le akta dajs ájnnaamos dásij. Ienemus oasse pedagávgájs ietjasa árvustalli bargadahttijn, valla ájnna la aj aktan árvustallat manjela álggoscávlá.

Mij dibddep oahppijt ja æjgádijt dievddet árvustallamsjiemáv dalága álggoscávlá maŋŋela, sæmme dahki bargge, vuostak individuálalattjat, ja maŋŋela tjoahkkájgiessep team ja plenumtjáhkanimijn.

Árvustallamin la ájnas buktet positijva ja negatijva átsádallamijt, hástalusájt ja jus la juoga mij ij la mannam buoragit. Dán láhkáj sjaddá álgo buorep boahhte álggoscávlán.

Girjálásjuohta

- Aasen, Marit 2016:** *Hva er språk, og hvordan lærer vi språk:* Lese-senteret, Fra: <https://sprakloyper.uis.no/barnetrinn/lesing-som-grunnleggende-ferdighet/a-arbeide-med-sprak-og-vokabular/hva-er-sprak-og-hvordan-larer-vi-sprak/hva-er-sprak-og-hvordan-larer-vi-sprak-article118150-20971.html>, lasta ned 29.06.2020
- Aasen, Marit 2019:** *Et språkstimulerende læringsmiljø.* Fra: <https://lesesenteret.uis.no/leseopplaering/lesing-i-grunnskolen/et-sprak-stimulerende-laringsmiljo-article132306-12552.html>, viedtjam 29.06.2020
- Baker, Colin 2011:** *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism.* Multilingual Matters
- Cummins, Jim 1984:** *Bilingualism and Special Education: Issues in Assessment and Pedagogy.* Multilingual Matters
- Dunn, Rita ja Griggs Shirley A. mfl (red.) 2004:** *Læringsstiler.* Universitetsforlaget
- Egeberg, Espen 2016:** *Minoritetesspråk og flerspråkligjet. En håndbok i utredning og vurdering.* Cappelen
- Gardner, H. 1993:** *Creating Minds.* New York. Basic Books
- Hirvonen, Vuokko 2003:** *Sámi skuvla plánain ja praktihkas.* ČálliidLágádus
- Imsen, Gunn 2012:** *Elevens verden.* Universitetsforlaget
- Kjelaas, Irmelin 2018:** *Flerspråklige barn. Del 3: Førstespråk og andrespråk.* Skrivesenteret. Fra: <https://www.youtube.com/watch?v=xHB1rhU4Zu4>, lasta ned 29.06.2020
- Mikkelsen, Inga Lill Sigga:** *Gievras áhpadusmodælla sámij máná-gárdijn ja skávlájn.* Lågådallam Sáme pedagogasj fáhkabejvijt 2018: <https://www.statped.no/samisk-spesialpedagogisk-stotte/fag-artikler/opplaring-av-tospraklige-barn/>, viedtjam 29.06.2020
- Monsen, Marte og Gunhild Tveit Randen, 2017:** *Andrespråksdidaktikk – en innføring.* Cappelen Damm Akademisk
- NOU 2015: 8** *Fremtidens skole:* <https://www.regjeringen.no/contentassets/da148fec8c4a4ab88daa8b677a700292/no/pdfs/nou201520150008000dddpdfs.pdf>
- NOU 2016: 18** *Hjertespråket:* <https://www.regjeringen.no/contentassets/ad82d773c3094582a2660908b48886d3/no/pdfs/nou201620160018000dddpdfs.pdf>
- Reid, J. 1987:** *The learning style preferences of ESL students. I: Tesol Riektačállinrávvagat.* Sámediggi 2016.
- Svonni, Mikael 1993:** *Samiska skolbarns samiska. En undersökning av minoritetsspråks-beärskning i en språkbyteskontext.* Umeå Studies in the Humanities 113. Almqvist&Wiksell.

Todal, Jon 1998: *Opplæringa i samisk som andrespråk.* Samisk høgskole

Tornberg, Ulrika 1997: *Språkdidaktikk.* Forlaget Fag og kultur, Universitetsforlaget

Øzerk, Kamil 2006: *Fra språkbad til språkdrukning – modeller for opplæring med to språk.* Opplandske Bokforlag

Øzerk, Kamil 2016: *Tospråklig oppvekst og læring.* Cappelen Damm akademisk